

УЧЕЊЕ СТАРЦА ЈОСИФА СПИЛЕОТА

1. О освећењу и бестрашћу Претходно сам већ говорио о томе колико је тешко описивати ликове духовних људи. То би требало поновити и сада, додавши да покушај проницања у дубину и ширину њихових просвећених мисли и духоносног житија представља изузетну смелост. Такав покушај сусрешће се са још већим тешкоћама ако онај, ко се тога прихватио, није и сам просветљен и не поседује духовно делање. Због тога ћемо сву нашу бригу положити на Господа (в. 1.Петр.5;7), да Он по богатству Своје добротe (в. Рим.2;4) положи у срца љубазних читалаца познање онога што је *ширина и дужина, и дубина и висина* (Ефес.3;18) духовног хоризонта, на који ступају и по којем се крећу они *које води Дух Божији* (Рим.8;14), који постају синови Божији, јер је онима *што га примише дао власт да буду чеда Божија, они који верују у име Његово* (Јн.1;12).

Општеприхваћена правила људске логике не могу се применити на духовну сферу. Управо из тог разлога апостол Павле ослобађа духовне људе од закона, говорећи да *закон није прописан за праведника* (1.Тим.1;9). Међутим, на путу подвижништва, на којем се уобличује духовни човек, постоје и извесни недостаци. Будући призвани из незнања ка знању, односно ка вери и покајању, ступамо у област учења и напредовања, и уколико даље напредујемо, утолико све више смањујемо празнину својих пређашњих

недостатака. Делимично видимо, делимично напредујемо, делимично се усавршавамо, и све то бива по милости и благодати Божијој. Последица тог, по својој природи делимичног напретка, јесте испољавање недостатака чији узрок није у приклањању и искривљавању човекове исправне намере или у његовом скретању “улево.” Вероватно је да се овде дешава нешто што је слично сунцу, чији зраци не могу да обасјају човекова леђа све док оно не дође у зенит, када је читаво човеково тело умивено светлошћу. То значи да подвижник још није достигао пуноћу благодати и да због тога у његовом животу још постоје тренуци недирнути просветљењем па, према томе, постоје и недостаци. Уосталом, пуноћа и савршенство за њега су безусловно циљ васцелог живота.

Готово потпуно одсуство практичног опита духовног живота рађа у души савременог човека мноштво питања, која редовно слушам током својих свакодневних сусрета и разговора. Освећење, односно савршенство у Богу, готово редовно тумаче људи који су далеко од истинског опита, због чега је прави смисао овог појма у потпуности изопачен. Са страхом и побожношћу допуштам себи да наведем неколико расуђивања светих отаца везаних за ову тему, која ће моћи да објасне смисао и значај освећења сагласно светоотачком предању. Наводећи и објашњавајући расуђивања наших највећих Отаца везана за појам “освећења”, говорићемо где оно започиње, куда води и како се задобија, да бисмо уз њихову помоћ добили извесну оријентацију.

У извесној мери, сваки човек је способан да окуси освећење, уколико подвижништво и пут ка савршеном освећењу доследно пролазе кроз одређене степене. Сваки човек може и дужан је да достигне неки од тих, виших или нижих степена. Пут који води ка освећењу и савршенству у Христу је покајање јер *сви сагрешише и лишени су славе Божије* (Рим.3;23). Што се човек више успиње на лествици покајања, утолоко достиже виши степен освећења. Граница истинског покајања садржи се управо у томе да човек задобије изгубљену благодат које је лишен услед греха или је пак, живећи далеко од вере и богопознања, није ни имао. Задобијање благодати није нешто делимично, него савршенство усиновљења, које Христос кроз Цркву дарује верујућима. Верујући могу, уколико то хоће, да задобију савршенство сагласно својим могућностима, а свети Оци га даље деле на три ступња: очишћење, просветљење и савршенство. Трећи ступањ назива се савршенством али и бестрашћем, богопознањем или љубављу према Богу. Називају га још и суботовањем (sabbatism?V) или починком (kat?pausiV), јер тада човек може да отпочине од дела покајања, као што је и Бог у седми дан отпочинуо од дела Својих.

Велики Максим Омологет (Исповедник) наводи три основна ступња која су уобичајена за монахе и карактеристична за оне што су се приближили освећењу. Први ступањ састоји се у томе да се “не сагреши дејством (тј. делом).” То је степен очишћења и духовни борац који се “подвизава по правилу” (в. 2.Тим.2;5) превазилази противприродно стање. Други

ступањ подразумева “да се у души не задржавају страсне помисли.” То је ступањ просветљености, чија је главна особина пријемчивост за божанско просветљење, тако да ум може да контролише страсне помисли. Трећи ступањ или савршенство састоји се у томе “да у мислима бестрасно посматрамо лик жене и оних који су нас увредили.” * Душа се на овом ступњу приближава ослобођењу јер страсне мисли, ако се уопште још појављују, немају више моћ да је повуку за собом. У суштини, то и јесте главни циљ духовног живота. Правилна употреба мисли следи правилну употребу дела и самим тим се поништава главно зло јер, како кажу свети Оци, уколико неко најпре не сагреси у мислима, никада неће сагрешити ни делом.

Вера, страх Божији, ревност која отуда происходи и тачно извршење заповести умртвљују страствени део душе који се у потпуности окреће Богу јер, како каже Апостол, *живот гута оно што је смртно* (в.2.Кор.5;4). Чувства тада дејствују само у оквирима закона нужности, повинујући се уздржању, и самим тим изазивајући плач и осећање сопствене огреховљености.

Иако се савршенство распростире на сва три поменуто нивоа, могућа је и само делимична причасност бестрашћу. Човек који је прошао кроз ова три ступња није још постао сасвим савршен, иако је, макар и делимично, спознао закон слободе и задобио опит освећења. Он је способан да тачно опише оба стања: благодати и прелести, врлине и греха, борбе и пораза и, уопште, сва тајинства невидљиве борбе.

На другом месту, преподобни Максим Исповедник разликује четири степена бестрашћа: “Првим бестрашћем назива се нетакнутост телесног кретања дејственим сагрешењем. Друго је када душа у потпуности одбија страсне помисли, треће савршена непокретност чежње ка страстима, а четврто – савршено ослобађање мисли од свих чувствених маштања.” Разматрајући два вида савршенства, и апостол Павле на једном месту себе сматра савршеним, а на другом несавршеним. Он каже: *Не као да то већ постигох или се усаврших*, а непосредно након тога: *Ми, дакле који смо савршени, овако да мислимо* (Филипљ.3; 12, 15).

Сматрам да бољем разумевању таквих појмова као што су “освећење” и “бестрашће” могу помоћи и следећи цитати из *Добротољубља*. Према речима светог Максима Исповедника, “освећење је савршена непокретност и умртвљење чувствене чежње”, а бестрашће “мирно стање душе, у у којем она постаје непокретна за зло.” Сагласно ави Таласију, “савршено бестрашће поседује онај који није привезан нити за ствари, нити за сећање на њих.” Дијадох, епископ Фотички, тврди да “бестрашће не значи одсуство демонских напада... него да човек остане непобеђен када га они (демони) нападну”, док га на другом месту дефинише на следећи начин: “Чистота не подразумева да човек више не чини зло, него да бригом о добру успешно уништава зло.” Према речима аве Исаака Сиријског, “бестрашће се не састоји у томе да не осећамо страсти, него у томе да их не прихватамо.

Услед многих и различитих врлина, видљивих и скривених које су задобили свети, страсти у њима су изнемогле (занемоћале) и не могу лако устати на душу, као што ни ум више не мора стално да обраћа пажњу на њих.” И свети Марко Подвижник каже: “Ум који по благодати Божијој твори врлинска дела и који се приближио знању, не осећа снажно дејство рђавог и неразумног дела душе, јер га знање узноси у висину и отуђује од свега што је у свету.” Јефрем Сиријски запажа да “бестрасни, који су се незасито устремили ка крајњем циљу, чине савршенство бесконачним, јер нема краја вечним добрима.”

Наведеним одређењима могла би се додати и многа друга. Она карактеришу савршенство које људи могу достићи и које је по својој суштини несавршено јер, према речима апостола Павла, “овде делимично видимо и делимично знамо, и тек у будућности, *када дође савршено, онда ће престати што је делимично* (1.Кор.10;13).

Све што је постављено испред те границе представља дужност свих људи као разумних бића и природа захтева да буде испуњено. Нарушавање тих граница спушта разумну природу до неразумног и противприродног стања. Закон природе, а према томе и човекова обавеза, састоји се у томе да не греши и да води праведан живот. Одатле па надаље започиње област дејствовања закона благодати. Иако представљају продужетак оног претходног, закони благодати нису прописани за све људе. Њихово

остварење је сложено дело које се ретко среће, посебно у условима друштвеног живота. Када су нашег Господа упитали шта је неопходно за спасење, Он је најпре поменуо испуњење заповести, као што је чинио и велики Претеча, проповедник покајања. Господ је једино онима који траже узвишеније савршенство наредио да се одрекну себе и да крену за Њим.

Праведници који су живели од памтивека и налазили се на том ступњу очувања заповести названи су непорочнима и беспрекорнима. Апостол Павле их често назива “светима.” Тако се у 2. посланици Коринћанима позива на све свете који живе у Ахаји, док у Посланици Римљанима говори о светима који живе у Јерусалиму. Еванђелист Лука каже да Претечини родитељи *бијаху обоје праведни пред Богом, и живљаху по свима заповестима и уредбама Господњим беспрекорно* (Лк.1;6).

Долазак Бога Логоса и чињеница да је Његово богодолично величанство примило нашу природу, уздигли су човека до пуноће савршенства, до његовог првобитног призива. “Образ и подобије” као основа личности били су већ предати човеку у наслеђе. Од тог доба, племените личности, боголике жеље и богодолични циљеви су, имајући Господа Исуса као прволик (прототип) превазишли закон дужности, закон заповести (Ефес.2;15) и ступили у област догме љубави. На тај начин, они су од прволика добили благодат и силу да би под Његовом владавином и руковођењем творили дела која су *већа од ових*

(Јн.14;12). Њихова највећа брига постало је племенито надметање за право да се уђе *унутар* *иза завесе* (Јевр.6;19), као што је туда ушао и Најслађи Исус, средиште њихове љубави. Ослободивши се узрока и повода који су нашу палу природу приклањали на своју страну, они настављају свој неупоредиви подвиг. Као што каже свети Исаак Сиријски, “лутали су по пустињама, планинама, пећинама и јамама земаљским, будући добро устројени усред пометње.” Поставивши у темеље свеобухватно самоодрицање, ови богољубиви небески путници не одричу се само света и његових дела него и сопствених душа. На тај начин се они, обнажени од свега својега што је “унутра, споља и око њих”, васцело предају благодати Господњој и правилном подвизавању под покровитељством учитеља у Богу. На том попришту, чије се трајање подудара са временом њиховог овдашњег живљења, они успевају да сачувају *бедра своја опасаним и светиљке запаљеним* (Лк.12;35), као што је рекао Господ, и очекују “вишњу силу” и “обећања Оца небеског.” *Посвети их истином твојом: реч Твоја јесте истина... Ја у њима и Ти у мени... да љубав којом Ме љубиш у њима буде, и Ја у њима* (Јн.17;17, 23 и 26).

2. О познању божанствене воље

Наш живот поред старца Јосифа више је подсећао на детињство него на зрео узраст. Наша пажња је углавном била усмерена на монашко предање и ми смо се, колико год смо могли, присиљавали на испуњавање

обавеза прописаних монашким уставом. Оно, што нам је у ствари недостајало, била је способност да разазнајемо духовна стања, која је иначе својствена онима што поседују опит и дар расуђивања. Због тога нам је Старчева духовна величина била недостижна у својој дубини, ширини и висини. Међутим, можда је чињеница да ученици “откривају” свог учитеља тек онда кад је *отет од њих* (в. Лк.5;35) уобичајена и неизбежна појава? Старац је неуморно стремио да нам преда делић духовног и његови напори нису остали без резултата, јер *мудри има очи у глави* (Књ.проп. 2;14). и *уистину, свему има време, и свакоме послу под небом има време* (Књ.проп.3;1).

У зрелом узрасту, када Старац више није био с нама, до детаља смо разумели дубину његових речи и дела, која су нашој неопитности за његовог живота изгледала као нерешиве загонетке. Свим својим убогим снагама настојали смо да покажемо покорност и да не ражалостимо Старца, али смо веома ретко поимали смисао и главни циљ духовног закона, којем нас је Старац поучавао са тако великом ревношћу. Нећу поново залазити у појединости Старчевог животописа, али ћу дати извесна објашњења која се тичу духовног закона о којем је било речи и који, истину говорећи, и управља људима.

Видели смо да се Старац ничега није прихватао пре него што се помоли. Када бисмо му поставили питање везано за будућност или за сутрашњи дан, одговарао би

нам да ће нам то рећи сутра, што је значило да том одговору мора претходити молитва.

Наше жеље биле су усредсређене на познање божанствене воље. И заиста, како човек да препозна божанствену вољу? Старац нам је говорио: “Зар за то питате децо, што је у основи свега?” Били смо упорни и показивали још већу радозналост: “Старче, зар се воља Божија не садржи у Писму и, уопште, у целокупном божанственом откровењу? Ми смо монаси, и у нашем животу се све дешава по утврђеном обрасцу! Шта бисмо друго могли да те питамо?” Старац нам је давао следећи одговор: “Нека вам Бог да *разборитост* у свему (2.Тим.2;7). Преподобни Нил Калабријски молио се да му буде дато 'да говори и да се моли сагласно божанственој вољи.' Уопштено говорећи, добра дела и испуњавање свих осталих заповести одговарају вољи Божијој, иако појединост која њоме управља остаје непозната. *Ко познаде ум Господњи* (Рим.11;34) и *судови су Твоји бездан велики* (Пс.36;6). Божанствена воља бива различита, не само у зависности од времена него и од места, људи, предмета, као и од опсега, начина дејствовања и околности. Зар само од тога? Мењајући своје унутрашње расположење, и сам човек на много начина мења божанствену одлуку. Није довољно само знати опште изражавање божанствене воље. Поред тога, неопходно је да се зна и оно појединачно, односно позитивно или негативно решење питања о којем је реч. Једино то може да обезбеди успех. Главни циљ божанствене воље је изражавање и испољавање љубави Божије, јер управо преизобиље

Његове љубави управља свим нашим корацима. Према речима апостола Павла, *ако живимо, Господу живимо; ало ли умиремо, Господу умиремо* (Римљ.14;8). Тако је и са вољом. коју тражимо. Ма колико нам се чинило да је то наша сопствена воља или воља некога од људи који нас окружују, њено средиште остаје Божанска Личност чијом силом *живимо, крећемо се и јесмо* (Дела ап.17;28). Сетите се молитве нашег Господа у Гетсиманском врту: *Ако је могуће, нека ме мимоиђе... али опет не како ја хоћу, него како ти* (Мт.26;39). Свако изражавање покорности поклоњења достојној вољи Божијој ризикује да остане обичан људски напор или, тачније речено, људска слабост, уколико у својој основи нема љубав према Њему! Ако смо, према речима апостола Павла, дужни да *покоримо сваку помисао на послушност Христу* (2.Кор.10;5) јер *нисмо своји* (1.Кор.6;19), какав ће се одговор појавити у свести човека који жели да буде послушан, уколико му у сваком појединачном случају не буде позната воља Божија? Божанствени благослов и благодат који за тим следе и којима тежимо, појављују се једино код савршеног послушања.

Ако, дакле, желите да познате вољу Божију, онда се најпре одреците своје сопствене, исто као и свих осталих мисли и намера, и са великим смирењем тражите да то познање добијете током молитве. Чините оно што се уобличи у вашем у срцу или што буде на њему, и то ће бити по Богу. Они који имају већу одважност или навику да се за то моле, још јасније чују божанствено благовештење и постају брижљивији

према свом животу, како ништа не би чинили без божанственог благовештења.

Постоји још један начин да се позна воља Божија и њега обично користи Црква. То је савет духовних отаца или духовника. Велики благослов послушања који благотворно осењује оне што га поштују постаје за те људе средство познања непознатих ствари, заштита и сила за испуњење савета као заповести, јер се Бог послушнима открива као добри Отац. Савршенство послушања, које у себи садржи пуноћу врлина, уподобљује послушнике Сину Божијем, који је *био послушан до смрти, и то до смрти на крсту* (Филипљ.2;8). Као што је Исусу дата *сва власт* (Мт.28;18)) и свако благовољење (добра воља, грч. *e?dok?a*) Очево, тако се послушнима даје благовештење о божанственој вољи и благодати, која садејствује његовом успешном и потпуном испуњењу.

Они који духовне људе питају за божанствену воље морају знати следеће: божанствена воља не открива се на магичан начин, нити је њено откривање релативно. Она се не може затворити у уске оквире људске логике. Свеплаги Бог нисходи ка људској немоћи и обавештава човека, али само под условом да човек, као прво, безусловно верује Богу а као друго, да се смири, ватрено жудећи да позна Божију вољу и да буде спреман да је испуни. У том случају, он с вером и захвалношћу прихвата прву реч духовног оца којем се обратио за савет. Уколико ти услови, који се садрже у вери, послушању и смирењу, нису својствени човеку, а

што се испољава у човековом противуречењу, пропитивању или, што је најгоре, у његовом покушају да добије одговор и од других духовника, онда се Божија воља скрива од њега, слично као што се сунце скрива иза облачка који промиче небом. Ово питање је веома осетљиво и захтева велику пажњу. Ава Марко каже: 'Човек даје савет ближњем по мери свога знања, а Бог у слушаоцу делује по мери његове вере.' Нужан услов тражења божанствене воље састоји се у томе да онај који је тражи буде спреман да прихвати њено откривење. Као што сам већ приметим, божанствена воља стоји изнад свега и не садржи се у неким стањима, местима или инструментима. Напротив, она се открива онима који су достојни овог божанственог снисхођења."

Присећам се онога што нам се догодило када смо од Старца затражили да нам саопшти вољу Божију. Опит нас већ беше научио да без икаквог противуречења прихватимо прву његову реч као безусловну истину. И заиста, све се одвијало на најбољи могући начин, иако је с људске тачке гледишта могло да изгледа лоше. Знали смо да ће се Старац повући и рећи: "Урадите како желите" уколико на неки начин покушамо да противуречимо и да износимо примедбе којима ћемо подржати сопствено гледиште. Међутим, тада би за нас била изгубљена тајинствена сила и заштита успеха. Према томе, "прва реч" духовног оца, прихваћена с вером и послушањем, изражавала је божанствену вољу. У својој општој форми, дати предмет остаје веома замршен и сложен јер, као што је познато, чак ни

савршенима није увек позната божанствена воља. То се посебно дешава онда, када човек жели да добије одговор током одређеног временског периода. С друге стране, тешкоће може изазвати и стање човека који питање поставља, уколико се није довољно ослободио страсних склоности и жеља, тако да под њиховим утицајем дејствује и доноси одлуке. У сличним случајевима неопходно је трпљење.

Ја, који пишем ове редове, чуо сам од човека духовног и достојног поверења да је преклињао Бога да му открије Своју вољу у вези с једним проблемом у његовом личном животу. Одговор који је тражио добио је тек након четрдесет две године!

Наш основни закључак садржи се у томе да је разазнавање божанствене воље једно од најсложенијих и најзамршенијих питања у нашем животу. То се особито односи на оне који покушавају да ту вољу дознају посредством молитве. Иако воља Божија бива очигледна, према речи Господњој: *Куцајте, иштите, тражите и даће вам се* (в.Мт.7;7), томе мора претходити трпљење, проба, искушења и опит, како би ишчезле страсти и човекова сопствена воља, пред којима узмиче изузетна истанчаност и осетљивост божанствене благодати. У сваком случају, ако је познање Божије воље тешко и ако захтева трпљење, неопходна је истрајност и у молитви. Она је једини начин за наше општење са Богом, од којег и можемо дознати Његову божанствену вољу.

3. О поретку (реду) и нереду

Међу обавезама чијем нас је испуњењу Старац поучавао од првих дана живота под његовим старешинством, било је и очување реда и поретка. Неред је описивао у најмрачнијим бојама и често је помињао изреку преподобног Јефрема Сирина: “Они који нису руковођени падају као лишће.” Како нам је Старац говорио, та изрека односи се управо на неред. Осим тога, имао је обичај да наводи различите примере из живота савремених старца, а посебно старца Теофилакта. Он се подвизавао у испосници Светог Артемија, а одликовао се врлинама и духовним даровима.

Будући да је био подвижник и безмолвник (исихаста), старац Теофилакт се читавог живота придржавао строгог поста и није јео чак ни биљно уље. Једном приликом је прихватио ученика, будућег оца Арсенија, и лаконски му рекао (благословени старац био је уздржан и у речима): “Слушај, чедо моје! Ако останеш код мене, хтео бих да у твом животу постоји одређени ред. Без тога никад нећеш постати монах. Окрени се унаоколо и погледај ствари које ти показујем. Тамо је крчаг, тамо чаша, тамо бокал, тамо двопек и све што видиш. Хоћу да се увек налазе на тим местима. Ако на почетку погрешаш, први пут ћу те подсетити на право место ствари, али други пут нећу трпети. Ако и трећи пут наставиш да правиш неред, замолићу те да узмеш своје ствари и да одеш, да не би узнемиравао мене ако већ не желиш да сам имаш користи.” Блаженопочивши

Старац нам је говорио како је слушао о трезвеноумљу оца Теофилакта, и о томе да је његов ум, захваљујући својој чистоти и духовном стању овог подвижника, често бивао отет у сазерцање. “Једном сам“, сећао се он, “слушао да су га зграбили демони и избацили из келије. Било је зимско доба, па је чак и снег падао. Вукли су га наог по снегу читаве ноћи, да би га ујутро неповређеног вратили у келију. Истог дана, други оци доносили су понешто од његове одеће, нађене тамо где су га бацали лукави духови. Сасвим је могуће да су то учинили зато да би његов ум одвратили од сазерцања, како се много пута догађало и древним оцима.”

Прича се да је једне ноћи до келије старца Теофилакта дошла дивокоза и да је закуцала на врата. Када је старац отворио, показала му је своју поломљену ногу. Старац је повезао ногу и заповедио дивокози да се врати за осам дана. Тако се и догодило, и дивокоза је дошла у исто време. Старац јој је поново повезао ногу и рекао да поново дође за осам дана. Тога пута, старац је видео да је нога већ здрава. Заповедио је дивокози да се више не враћа и она се заиста покорила његовим речима!

Једно од најизразитијих обележја ових блажених подвижника било је строго очување поретка. Тиме се одликовао и наш Старац, па је и од нас захтевао да се тако понашамо. Говорио нам је да се човекова личност и карактер изграђују превасходно захваљујући доследном поштовању сређеног и исправног начина живота. Човек, који је донео одлуку да поштује

одређени поредак, задобија одлучност и одважност. То је веома важно и неопходно за наш живот, јер је он непрестана и сурова борба. Змија не тежи само да нанесе делимичну штету него *као лав ричући ходи и тражи кога да прождере* (1.Петр.5;8), и можемо јој се супротставити једино одлучношћу и одважношћу.

Постоји још један подједнако важан разлог за очување реда, а то је променљивост и непостојаност људског карактера, која се појавила као исход Адамовог пада. Општа огреховљеност коју сваки од нас носи у себи такође отупљује одлучност и одважност. Поред тога, одважност умањују неопитност, незнање, непознавање облика у којем се води невидљива битка и њена неравноправност. Ниједан други чинилац који зависи од човека не доприноси успеху у тој мери као чврста и непоколебива одлучност и осмишљен поредак.

Карактеристично обележје житија светих отаца је њихова упорност у очувању правила и устава као основних елемената њиховог личног опита. Наш Старац је гајио посебну симпатију према књизи светог Исаака Сиријског, која му је била готово нераздвојни приручник. Цитирао је напамет читава поглавља из те књиге, а посебно она која се односе на улогу правила и устава у монашком животу, почев од делатне побожности која служи као уводни степен, па све до сазерцања и човеку доступног савршенства. Сећам се колико се често позивао на 9. слово, “О поретку и правилима за почетнике, и о томе шта њима доликује”. И данас се сећам једног од најважнијих цитата из тог

Слова: “Где год да се налазио, сматрај да си мањи од свих и слуга браће своје!”

Старчева првобитна одлука да прихвати безмолвије (исихију) и усамљеништво морала га је подстаћи и на строжији начин живота. То је, наравно, својствено свим безмолвницима чије се пребивалиште, начин и услови живота разликују од општежића, које следи већина монаха. Како пишу свети Оци, такви људи су и у древности на први поглед изгледали строги. То се догађало стога што је њихов карактер постепено бивао лишен мекоће у опхођењу. До тога је долазило готово несвесно, услед усамљености и извесне недружељубивости ових подвижника. Запамтио сам да се о нечему сличном говори у Житију аве Паламона [*](#), којем је за послушника дошао врлински Пахомије, потоњи утемељитељ општежитељног монаштва потчињеног уставу.

Понекад бисмо Старцу поставили питање у вези са строгошћу нашег сопственог поретка. Одговарао би нам навођењем примера из житија древних отаца. Ови оци нису запостављали дужност љубави према ближњем, али су јој претпоставили љубав према Богу и марљивије су следили исихастички (безмолвнички) начин живота. Будући да смо и ми управили своје кораке према истом циљу, Старац се често позивао на изреку аве Исаака, која каже да су “затварање на једно место и непрекидан пост” неопходан услов за напредовање монаха.

Ја сам, међутим, више пажње поклањао другој страни овог поретка која можда и јесте уводна, али је имала већи значај за почетну етапу мог пута. Ради се о томе да ми је много помогла строгост у очувању устава, и ја сам се трудио да га следим ма где се налазио. Ако ни у чему не бих нарушио устав, онда не би слабила ни ревност, ни жар, ни молитва, ни моје надахнуће. Међутим, уколико бих понекад преступио своје уобичајено правило, било да је то начин исхране, молчаније (безмолвије, исихија) или стражење над собом, долазило би до растројства у којем бих тек уз велики напор успевао да очувам свој устаљени поредак. Била ми је то добра лекција након страдања које сам морао да претрпим.

Догађало ми се да у својој детињастој наивности пређем границу допуштеног. Једном сам рекао Старцу: “Ти уопште ниси строг по карактеру него си, напротив, веома сажалјив према својој браћи. Због чега си онда толико суров у погледу прописа нашег устава, да се сви због тога саблажњавају?” Насмешио се и одговорио: “Нисам ни помислио да ћеш имати храбрости да ме то питаш. Слушај шта ћу ти рећи. Опит ме приморао да тако поступим, јер другачије не бих могао да наставим оно чему ме Бог научио. Апостол Павле каже: *Ако ово чиним од своје воље, плату имам; ако пак без своје воље, служба ми је поверена* (1.Кор.9;17). Блаженопочивши Старац није хтео да говори о томе, али ја сам чврсто веровао да његова приврженост безмолвију није била случај него вишње предодређење.

Старац нам је говорио: “Захтеви људи да их примамо без икаквог ограничења одговарају заједничком путу свих отаца који, благодаћу Божијом, многи следе на овом светом месту, јер ће на Светој гори свако наићи на добар пријем тамо где буде пожелео. Међутим, ваша и моја обавеза је да служимо као безмолвници, према предању древних пустињских отаца, што није свима познато и што не могу сви да испуне. Безмолвствујући у време свог боравка на Светој гори, свети Григорије Палама је бежао, скривао се, копао јаме у земљи и на све начине тежио усамљеништву. Кога је он тада примао и с ким се сусретао? Поред тога, неоспорно је утврђено да је поредак у животу најважније средство духовног напредовања. Он је циљ закона и заповести које је Бог од најстаријих времена предао људима. Нарушавање целовитости карактера након грехопада прародитеља захтевало је давање Закона који ће уравнотежити неусклађене душевно–телесне снаге. Када закон, заповести и поредак престају да буду потребни? Онда, када човек уз помоћ божанске благодати поново задобије своју личност, тако да се, према речима апостола Павла, *смртно обуче у бесмртност* (1.Кор.15.54) а *живот*, да тако кажемо, *прогута оно што је смртно* (в.2.Кор.5;4). Тада уистину *закон није прописан за праведника* (1.Тим,1;9).

4. О искушењима и духовном закону

Могло би се рећи да је светоотачка изрека: “Дај крв да би добио дух” била стално гесло блаженопочившег

Старца. Човек који је био одлучан и одважан као он није могао оставити простор за питања и сумње. Овај изванредан спој допуњавала је његова ватрена вера, што је увек доводило до позитивних резултата.

Одлучност и смелост представљају најизразитија обележја човекове слободе која сведоче о његовој вољи и вери у Бога, а то је једино што се тражи од разумног бића. Оне изазивају и доносе “дејствовање благодати”, која “болесне исцељује а оскудне допуњује.”

Захваљујући благодати Божијој и горенаведеним особинама, Старцу се ништа није чинило немогућим. Они, међутим, који нису били способни да достигну то стање, погрешно су протумачили његове захтеве као недовољне или претеране. За све што се чинило сложено или тешко, Старац је имао само једно питање: “А где је Бог?” То је значило да ће Бог безусловно разрешити дати проблем. Такав став је био његово темељно начело и није се заснивао само на најдубљој вери (“сазерцатељна вера”, како је именују свети Оци), него и на промислитељском дејствовању духовног закона, од којег је зависио васцели његов живот. Уопштено говорећи, на основу тог закона судио је о свему што се догађало. То се нарочито снажно испољавало у питањима која су нас се лично тицала.

У почетку нашег живота крај Старца, било је уобичајено да га често посећујемо ради савета или поуке. Независно од тога да ли смо му говорили о ономе што се с нама дешава или не, он нам је до најситнијих појединости објашњавао смисао онога што

се догађа, почевши од резултата и прелазећи у својој анализи на оно што је претходило сваком појединачном случају, па све до напада грешне помисли. Старац је с таквом прецизношћу одговарао на питања “одакле”, “зашто” и “колико” да смо бивали запрепашћени видевши како у њему дејствује закон *Духа живота* (Рим.8;2). Једном, кад сам начинио неку грешку (шта се све не дешава због неопитности!), дао ми је епитимију и заповедио да корачам дугим и бесциљним путем. Знајући да Старац ништа не чини без разлога, нисам постављао никаква питања, али ми је он сам рекао: “Ако покајању не додамо и одговарајуће трудољубље нећемо удовољити суду духовног закона, због чега бисмо могли бити изложени искушењу непознатог порекла.” Могло би се рећи да је духовни закон био основа и критеријум за оцењивање свих наших поступака, свих наших преокупација и проблема, како општих, тако и појединачних. Ава Марко каже: “Истинско познање састоји се у трпљењу и патњи и у томе да за сопствену несрећу не оптужујемо друге људе.”

Осим тога, Старац нас је често подсећао на значај искушења, имајући у виду како заједничку свеукупност најразличитијих несрећа којима се сичушава целокупно човечанство, тако и ствари који се дешавају појединим људима. Утемељивши се на духовном закону у којем се садржи смисао општег Промисла Божијег, он је непријатне догађаје посматрао као инструмент који служи нашем поправљању и називао их искушењима. Иако је Старцу била позната корист коју доносе

искушења – због чега је често понављао светоотачку изреку: “удаљи искушења и нико се неће спасти” и речи Светог писма *није могуће да не дођу* (Лк.7;1) – он је брижљиво набрајао њихове узроке и поводе и учио нас да их избегавамо колико год можемо. Средиште његовог опита садржало се у “двојакој дужности”, како ју је он називао. С једне стране, разумно је супротстављати се узроцима и поводима искушења да би се предухитрило њихово појављивање, а са друге, уколико су се већ појавила, неопходно је да се приме с вером и надом у будућу корист коју ће искушења донети. “Искушења која нам неочекивано дођу промислитељски нас уче трудољубљу и привлаче покајању чак и противно нашој вољи.” Осим тога, “патње које људи доживљавају су пород њихових сопствених порока.” Наводећи ове речи, блаженопочивши Старац је цитирао учитеља духовног закона, како је називао аву Марка Подвижника.

У делатној страни живота у Христу крије се најдубља тајна. Два титанска нагона, сједињена у човеку, стварају у њему снажан и постојан расцеп, при чему сваки помамно настоји да га одвуче на своју страну и да њиме овлада. Као покретачка снага ова два нагона појављују се две љубави, супротстављене једна другој и окренуте различитим половима: то су љубав према Богу и љубав према овом свету. Будући њихова жртва, човек није у стању да се разумно определи којем ће од њих дати предност, што га и доводи до каснијих негативних промена. Искушења су средства, разлози и поводи која помажу да се пробуде људи, заплетени у

ова два нагона. Да ли искушења треба описивати? *Да их бројим, више их је него песка*, каже Псалмопојац (Пс.139;18). Међутим, требало би нешто рећи о опиту Старца, који је знао да анализира искушења са изузетно истанчаним расуђивањем.

Уопштено говорећи, он је свако искушење сматрао корисним, али је искушења немара (нерада) и уображености (самопоуздања) описивао са удвостученом озбиљношћу и називао их рушилачким. Несумњиво је да Бог све људе позива да га следе, али се не одазивају сви на Његов позив. Они пак што су се одазвали непрестано бивају изложени искушењима, чију меру одређује Он Сам, сагласно знању које им је даровано. Као противна страна, која смишља зло против призваних, појављује се љубав према овом свету, *који у злу лежи* (в.1.Јн.5;19) и она подмукло и лукаво успева да обмане неке људе. У другима пак, које није успела да обмане, покушава да посредством отвореног и нескривеног насиља угуши њихову слободну вољу. Нерприметно гушење “промена” изазваних тим нашим злбним суседом, мора утицати на човекову првобитну добру намеру.

Нашим свети Оци су добро познавали и брижљиво испитали многобројне узроке који изазивају промене. Оне се деле на природне, тј. оне које потичу од наших потреба и које су саме по себи непорочне, и на стечене, односно изазване страстима и демонима. Међутим, без обзира на то из којег од ова два узрока происходе наше

промене, суштина се у сваком случају садржи у томе да оне прете нашој доброј намери.

У том непрестаном покушају да буде одвучен на различите стране, човека стално уходе искушења. Нико од оних што пливају узбурканим морем овог живота није поштеђен борбе са искушењима. Неопитност, незнање, немоћ, тежина телесне битке, рђава прошлост, страсти, навике и упоредо с тим ђаво – сва ова зла мењају и ометају човекову добру намеру и обесмишљавају његов циљ. *Закон греха који је у удима нашим* (Рим.7;23) и због којег је *мисао срца човечијега зла од малена* (Пост.8;21) успорава наше добро напредовање, предодређено божанским призивом и племенитошћу наше намере. У том случају не преостаје друго средство да се човек пробуди и да буде подстакнут да крене напред, осим патњи које се називају искушења.

5. Различитост искушења

Искушења носе тај назив јер човека чине искусним (опитним). И заиста, она пажљивим људима током духовне борбе дају духовно знање. Искушење јесте и назива се свако супротстављање нашој борби за веру и побожност у тежњи да се потчинимо Богу. Као што указују свети Оци, искушења се деле на мноштво врста. Нека од њих се шаљу подвижницима, како би ови задобили корист и више напредовали у подвигу. Нека се шаљу лењим и нерадним људима, да би их

опоменула на штету и опасност, а нека поспаним и сањивим да би их разбудила. Постоје и искушења која се дају онима што су се удаљили од истинског пута и што су залутали, да би их приближила Богу. Нека искушења се шаљу пријатељима и друговима Божијим, да би наследили обећање. Постоје и искушења савршених, каква допушта Сам Бог, да би се у Цркви пројавили ради утврђења верних и као пример који ће подражавати. Постоји још један вид искушења којима су изложени савршени, као што се догађало с Господом и с апостолима који су испунили закон општења са светом ради уклањања наших сопствених искушења.

У том закону “општења” учествују и духовни оци који посредством молитве и других подвига прихватају бреме и слабост својих духовних чеда и надокнађују туђе недостатке. Сагласно указивањима светих Отаца, постоји још један начин човековог саучествовања у искушењима других људи и он изгледа овако: тужитељ учествује у искушењима оптуженог, клеветник у искушењима оклеветаног, а онај што вређа у искушењима увређеног, посебно ако увређени без роптања подносе штету која им је нанета.

Овде је реч о искушењима људи који напредују превасходно захваљујући својој пажњи и подвижништву. Та искушења, сагласно расуђивању светих Отаца, јесу лењост, осећање отежалости тела, слабости удова, чамотиња (уиније), пометња у помислима, страх од телесне болести, односно малодушност, помрачење помисли, одсуство помоћи од

стране других људи, материјална оскудица и сл. Када се, по допуштењу Божијем, све то догоди подвижницима, изазива у њима осећање напуштености. Њихова вера тада почиње да се колеба и као да ишчезава нада која их је донедавно надањивала. И поред тога, благодат тајинствено теши подвижнике и подстиче их да се и даље придржавају свог поретка (правила), јачајући њихово убеђење да се искушење није појавило њиховом кривицом, јер све потврђује да нису напустили своју добру истрајност. Суочивши се с тим тешкоћама и осетивши тајинствену утеху благодати, људи се с вером и љубављу обраћају Богу. Будући да Он може да их спасе, смирено га преклињу за спасење, а оно и јесте циљ због којег су искушавани. Све до данас, кажу свети Оци, трају искушења људи који су поодмакли и узнапредовали у духовном животу.

Код оних који су занемарили своје обавезе или су се, што је најстрашније, препустили уображености и гордости, искушења су другачија и суровија, слично као што и тешка болест захтева хируршку интервенцију и ампутацију. У почетку, демони безобзирно и упорно покрећу против њих битку која превазилази њихове снаге. Код таквих људи долази до помрачења ума, јер у потпуности губе моћ расуђивања и преовлађују безумље и апсурдне помисли, започиње тешка телесна битка која изазива неприродне жеље, јавља се безразложан гнев и окрутност према свему што се тиче њихове воље, свадљивост и спремност да приговарају првом кога сретну, хулне помисли против

Бога, губитак срчане одважности, отворено и неприкривено исмевање од стране демона, неуздружано празнословље и, уопште, тежња ка овоземаљској испразности. Тешка искушења, од којих се човек тешко избавља, јесу и чудни и неуобичајени симптоми, болесне трауме, несрећа и осећање необичне напуштености и неутешности, немогућност обављања послова којих се прихвати а што, опет, изазива очајање и страх, јер срце бива лишено наде. Ово су превасходно последице гордости и догађају се човеку који је прелешћен вером у самога себе. Међутим, све ово може постати и лек који ће послужити његовом исцелењу и помоћи му да дође себи, да се смири и да се ослободи жучи ове погубне изопачености.

Слично као што у случају благодати постоје помоћна средства, чијим се посредством напредак појачава и у количинском и у временском погледу, тако и у случају прелести постоје елементи који потпомажу њеном јачању или пак њеном слабљењу. Ако човек благодаћу Христовом и по мери свог разумевања корача уским и тескобним путем заповести, онда ће задобити већу благодат и просветљење уколико свом корачању присаједини смирење и самилосно (састрадалничко) служење љубави. Нешто слично дешава се и у случају прелести: ако јој се додају нетрпељивост и роптање, овај крст може постати чак два и више пута тежи. Малодушност и очајање су најтеже патње које могу обузети човека током невидљиве битке. Они се у виду најсуровије казне шаљу људима који су окрутни и ненаклоњени смирењу. Те патње су уистину предукус

вечних мука и очигледна потврда богоостављености. Да би омекшало срце оваквог човека, потребне су молитве светих и чудесно посредовање. Неопходне су многобројне молитве и сузе да би се душа, надвладана болешћу, поново сјединила с благодаћу и на тај начин била исцељена. У противном, неминовно је застрањивање и прелест, за којима следе безумље и пропаст.

О, блажено смирење и благоразумности! Ко је премудар, нека сачува путеве твоје и нека разуме заповести твоје, да би му постало сателесно и да би те имао за пријатеља и сажитеља, да би му претходило и да би га следило на свим његовим путевима, док га не представиш свом Владики и Цару, који те учинио драгим и сапрестолним Себи, који те нама открио, јер каже: *Научите се од мене јер сам смирен и кротак срцем, и наћи ћете покој душама својим* (Мт.11;29).

Наравно, није нам био циљ да понављамо питања и тумачења која су нам позната из светоотачких списа. На то нас је, међутим, навела логика излагања, јер готово да смо се и сами нехотично обрели у вртлогу искушења, чија жртва тако често бивамо услед својих недостатака и свог немара.

На свим етапама нашег пута, блаженопочивши Старац нам је на непоновљив начин неуморно објашњавао циљ патњи које смо преживљавали. Кретање и дејствовање тих патњи непрестано смо посматрали у оквирима духовног закона који је с непогрешивом прецизношћу устројавао целокупан наш живот. И заиста, каква се

премудрост открива разборитим људима, познаваоцима духовног закона, када правац свог пливања кроз океан овог живота усмеравају у правцу само једног пола – духовног закона, *закона Духа живота* (Рим.8;2).

6. Закон промене у нашем делатном животу

“У сваком разумном суштаству долази до безбројних промена, и промене се дешавају у сваком човеку, у сваком тренутку његовог живота.”

Када су нас приликом различитих промена узрујавали неочекивани преокрети, блаженопочивши Старац нам је расветљавао тајну тих појава и исцрпно их објашњавао, полазећи увек од светоотачког опита. Често је нашу пажњу обраћао на тему промене и говорио: “Дужни сте да приликом промене одважно поднесете две етапе, које су уједно и најважније. Као прво, будите непоколебиви кад се оне обруше на вас и кад у вама изазову преокрете. Као друго, потрудите се да разазнате узроке који су их изазвали.”

Према речима Макарија Великог, постоје четири основна узрока промена (не треба изгубити из вида и различита уплитања страсти и сатанских дејстава, која их само појачавају и изазивају):

1) природни узроци, повезани са климатским условима који мењају човеково расположење;

2) начин исхране који не одговара нашој телесној грађи, што такође мења расположење;

3) грижа савести изазвана прекомерношћу или недовољношћу обавеза наложених изабраним уставом, као и несрећеним животом у којем духовни закон допушта снажан потрес, да би се човек пробудио;

4) сам ђаво који по допуштењу Божијем напада напредног из зависти према њему.

Таква је природа промена, чије особитости могу бити корисне, уколико се правилно употребе.

Промене и искушења су међусобно тесно повезани, при чему ово прво може изазвати друго и обрнуто. При том и једно и друго може користити разумним људима или их пак може водити ка напретку. Без обзира да ли је искушење узрок промене или је обрнуто, долазимо до истог закључка: морамо их се супротставити мудрољубљем (тј. философијом) и трпљењем. Ава Марко запажа: “Патње које се дешавају људима су пород њихових сопствених порока. Али, ако их поднесемо уз молитву, опет ћемо умножити своја добра.”

У тајну промене укључена су и искушења која долазе “здесна”, што нарочито важи за оне који се правилно подвизавају. Када човек потпуно свесно изврши заповест или учини неко друго добро дело, он неминовно мора очекивати да његов труд буде запечаћен. Многи су без роптања подносили труд

извршења заповести. Међутим, услед своје неопитности нису могли да поднесу искушење “стављања печата на њихов племенити труд”, због чега су претрпели губитак.

Обраћајући изузетну пажњу на те осетљиве моменте, блаженопочивши Старац нам је с тим у вези често говорио: “Као што дани смењују ноћи, тако и успехе смењују искушења којима бивамо испробани!”

Приликом пробе која следи за добрим делом, човеково трпљење сведочи о његовој добровољној и свесној намери, о томе да он то дело није прихватио случајно него по слободном избору и ради извршења заповести Божије. То је само једна страна, док се друга састоји у томе да у њему нарасте сећање на Бога. Његово умно делање на неки начин добија добро умножавање. Напротив, онај што малодушно прихвата искушење које је уследило за делом самим тим је изгубио поузданост чврсте вере какву је поседовао раније и допустио да његовим умом услед пораза овлада заборав.

Према речима блаженопочившег Старца, тамо где су присутни љубав и уздржање а такође и покајање и молитва, ишчезава свака тешкоћа и сумња.

На самом почетку, када покајник започиње свој духовни подвиг, промене га у потпуности паралишу. То се дешава уколико губи наду, не знајући и не претпостављајући да се, као по природном закону, одиграва промена, посебно кад је он сам пажљив и када

са своје стране не даје никаквог повода за њу (промену). Старац нам је увек говорио: “Приликом добрих промена, трудите се да задобијете још боље и, као Давид, призивајте Бога, да би вас се опоменуо онда, кад сами будете заборавили на себе.” Као последице промене јављају се заборављање Бога, потпуна слабост удова и одсуство воље за било какво добро дело. Размишљајући о томе, Пророк је рекао: *Ни у старости ни кад оседим немој ме остављати, Боже* (Пс.71;18).

Осим тога, Старац нам је објаснио и следеће: “Не треба бити у заблуди и мислити да се та сува и необлагодаћена стања могу одагнати дружењем с људима, сусретима и шалама. Она се могу одагнати једино трпљењем, молитвом и надом. Младима ће помоћи размишљање о будућности, тј. о смрти и Вечном Животу, а посебно размишљање о божанској икономији (домостроју) о спасењу света.”

Када смо Старца упитали да ли је он и у којој мери претрпео такве промене, рекао је следеће: “Ако бих вам сада описивао своју борбу са њима, не бисте могли да поднесете моје казивање! Међутим, доброта Божија и наша Господарица, Пресвета Богородица, која је увек била моја заштитница, давали су ми неку чврстину и упорност, тако да нисам устукнуо. У том случају највише помажу и спасавају сузе. Све зависи од доброте Божије!”

Други пут је причао: “Страх такође изазива промене. Међутим, почетницима већу штету наносе предубеђења неких људи који су им привидно блиски, исто као и

ненаклоност ближњих. Када се у близини налази човек који те осуђује или клевета и ти знаш за то, онда, ма колико да се трудио да избегнеш промене, оне готово сигурно почињу. Међутим, уколико том човеку опростиш и помолиш се за њега, онда се након болне ране може успоставити равнотежа.”

На почетку нашег пута, једну од највећих утеха предствљало нам је то што је Старац исцрпно објашњавао својства непрестаних промена које су, по свему судећи, неизбежне у нашем свакодневном животу. Са становишта почетничке ревности или, тачније речено, “почетничке побожности”, како је назива свети Јован Синајски, промена до које долази у нечијем карактеру изгледа веома чудно. Код неопитних и неуких она изазива нелагодност. Они не схватају на који је начин дошло до промене, не само у њиховом душевном стању него и у телесним удовима. Покушавају да у свом личном животу пронађу скривене узроке и не могу лако да их открију будући да, са свога становишта, ништа нису пропустили. Због чега онда промена? Одакле сувоћа, равнодушност, слабост, неприродан умор у свим телесним удовима, због чега вене молитва? Па ипак, све се то дешава!

Прародитељски пад оставио нам је својеврсни вирус наследне болести, раздвојеност личности, обележја пропадљивости, појединачне пројаве смрти и саму смрт. Међу свим тим видовима пропадљивости и непостојаности налазе се и “промене и обрти”, како их називају оци Цркве. И управо те промене изазивају

ненормалне појаве о којима је претходно било речи. Та урођена обележја изопачености наше природе постала су, на неки начин, наши нераздвојни непријатељи. То су злотвори који су у стању да нам нанесу бескрајну штету, уколико не будемо бдели и супротстављали им се.

По мишљењу светих Отаца, и промене се могу поделити на природне и стечене. Оне које су стечене припадају двема категоријама, од којих је једна гора од друге. Природне промене су непрестано присутне у човековом карактеру, без обзира да ли он то жели или не, па чак и ако их се клони и ако у то улаже све своје снаге. Као што смо рекли, то је наследна болест која се појавила после прародитељског пада. До стечених промена долази услед одређених узрока и повода. Њихова прва категорија, која је безазленија, потиче од природних утицаја као што су болест, начин исхране, клима и лукави демони. Промене које припадају другој групи јављају се услед наше сопствене кривице. Када човек побуни против себе сопствену савест, а то се дешава из најразличитијих разлога, његово расположење мења се и независно од његове воље.

У првом случају, када су у питању природне промене које су тако честе, осим вере не постоји ниједан други начин да им се супротставимо. Ако, према речима апостола Павла, *вером ходимо а не гледањем* (2.Кор.5;7), не тражимо доказивање чудима, не обраћамо пажњу на чувства и остајемо равнодушни према свему, ма шта да се догађа, у том случају не

обраћамо пажњу на оно што осећамо усред дневне жеге или ноћне свежине и занима нас само то да усрдно и без роптања поднесемо тежину свог крста, да испунимо закон заповести и сопствени дуг, сагласно ономе што је речено: *Иде и плаче који носи семе да сеје* (Пс. 126;6). Праведно је да трудољубиве и обременене творитеље заповести прати утеха. Па ипак, у овој суморној “долини суза”, где искупљујемо своју кривицу која је узроковала изгон, промене су као вирус болести којим се нарушава нормалан поредак, слично као што се могу мењати и временски услови у атмосфери. Промене, међутим, имају и другачији, тајинствени смисао. Спаситељски Промисао Божији регрутовао је природне симптоме промене да би постали васпитна средства која служе преображају и усавршавању чеда Божијих. Када Бог призове душу на богоипознање и потчињеност, Он јој дарује Своју благодат у виду ревности, вере, преданости и осталих њених пројава које доносе радост. Када човек положи “заклетву” и у својству војника пође у рат под заповедништвом Дароватеља, Он му онда привремено одузима Своју благодат и оставља војника самог, јер жели да искуша његову веру. Да ли ће он наставити своју битку и своје делање или ће се вратити натраг? Промене се појављују управо у току тог привременог одузимања благодати. На тај начин, присуство промена у нашем животу има још једно значење. Нека је слава човекољубљу нашег благог Владике, који је искористио вакцинисање вирусом пропадљивости и смрти да би одгајио и поучио Своја чеда!

У другом случају, када преовлађују промене које нису повезане с природом и када се благодат не удаљује сама по себи ради искушавања будући да је удаљују наше сопствене кривице, неопходна је велика пажња да би се грешка исправила пре него што штета постане још већа. У том случају, до грешке углавном долази из следећих разлога: или од немара и запостављања обавеза, или од уображености која је отворила пут гордости. Тад су неопходни смирење, труд, пост, бдење, дуготрајна молитва сједињена с дубоким смирењем, сагласно речима Псалма: *Види јаде моје и муку моју, и опрости ми све грехе моје* (Пс.25;18) и *Смирих се и спасе ме* (Пс.116;6) *

Присуство благодати у души, које је наш главни циљ, захтева од човека христолико понашање и племенитост у правом смислу те речи јер смо, према речи апостола Павла, *Христови* (в. Гал.5;24). Свако одступање од таквог расположења сматра се издајом доброг исповедања (в. 1.Тим.6;12), чији је исход удаљавање благодати. Управо због тога морамо пазити да је сачувамо у души. Уколико се она из било ког разлога удаљи, искреним покајањем морамо је поново призвати.

Сећам се да сам једном допустио себи извесну грешку. Претпостављам да се то догодило услед моје неопитности. Требало је да ову своју грешку исповедим Старцу. Он је и сам знао за њу, тако да ми је после мог искреног покајања рекао: “Хоћу да уложиш додатни напор да би удовољио благодати * коју си

ражалостио својом небрижљивошћу.” Старац ме послао на далек пут од наше каливије у Малом скиту свете праведне Ане до Кареје. Требало је да се вратим северном страном полуострва, кроз Лавру и Кавсокаливију. Овај задатак је изгледао као извршење неког послушања. У суштини, била је то епитимија, наложена ради трудољубља, које је делатни услов покајања. Ето како су ови духоносни старци знали да превазиђу неусаглашеност људи с божанском праведношћу, јер су веровали речима Псалмопојца: *Пре страдања свога лутах, а сад чувам реч Твоју (Пс.119;67) и Добро ми је што страдам, да се научим наредбама Твојим (Пс.119;71).* Захављујући овој спасоносној казни, поново сам добио место у оквирима спасоносног Промисла Христовог и могао сам да запевам победничке песме: *Нек се обратe к мени који се тебе боје и који знају откривења Твоја и Добро ми је што страдам, да се научим наредбама Твојим (Пс.119; 79 и 71).*

За Старца је сваки догађај у нашем животу био повод да нам говори о свеспасоносном Промислу Божијем, страница у васељенској владавини творевином посредством бесконачног и очинског старања нашег Хранитеља – Бога и Оца. Као што смо већ поменули, блажени Старац је тежио томе да нас научи да заузмемо право место у оквирима свеопштег кретања и зависности од недреманог ока Божанске Премудрости и праведности Онога кроз Којега *све постаде и без Њега ништа не постаде што је постало (Јн.1;3).* Старац нам је говорио: “Ако будете били свесни тога,

онда ћете и без напора у животу постићи извесну непокретност која ће вам осигурати сталан мир, јер на тај начин нећете никога ни због чега кудити и осуђивати, макар то био и сам сатана. Научите се да самоосуђивање сматрате најважнијим средством напретка и да непосредно гледате на источник греха јер, према речима аве Марка, 'све невоље имају узрок у самовољи... и нико човеку није такав непријатељ какав је он сам.'

7. Немар – недремана опасност за верујућег

Немар са собом носи ужасну претњу за наш живот. Он је нанео велику штету и ја га, као и раније, сматрам најнепомирљивијим непријатељем. Старчева тежња да нас заштити од тог непријатеља и његово дубоко познавање лукавих и сложених начина на које он збуњује своје жртве и увлачи их у своје мреже обавезују нас да говоримо о њему.

У речнику Отаца Цркве он се назива унинијем (чамотињом), немаром и лењошћу. Сви ови називи означавају једно исто – смрт душе. Нећемо наводити светоотачке дефиниције овог погубног зла. Рецимо само то да оно, као једно од главних зала, спада међу осам грешних страсти. Навешћемо само неколико примера, преузетих из Старчевог опита, који могу бити посебно корисни за људе нашег нараштаја.

На наше питање о томе шта је главни узрок што човек не достиже свој циљ, Старац нам је рекао да се он садржи у немару. Једном сам га упитао: “Због чега Оци кажу да је сујета узрок немара?” Одговорио ми је: “Да, сујета ратује са нама, али не са свима него само са онима који су се могли прелестити. Ни таквих, међутим, нема много, јер сујета уништава сабране ризнице, а немар не допушта чак ни да се оне саберу. Немар је сличан суши, после које не може да никне ниједна травчица. Сујета ће нашкодити онима који су већ донели плод, који су узнатрковали. Немар ће, међутим, свима нанети штету, јер омета оне што се тек спремају на пут и зауставља оне што су узнатрковали. Неукима не допушта да се науче, заблуделе спречава да се врате, посрнулима не допушта да устану. Уопштено, немар је пропаст за свакога кога зароби.

Прикривајући се изговором о природним потребама и тешкоћи подвига, та варалица – униније (чамотиња), изазива наше поверење. Слично неком проводнику, управља нас ка самољубљу, нашем главном непријатељу, а онда нас њему и предаје. Ову злу намеру може да одбије само одважна душа, која је у темеље положила веру и надање у Бога. У противном, неук човек ће се тешко избавити из његових замки. Униније посебно мучи оне који живе у усамљеништву и избегавају придржавање одређеног правила. Међутим, оно није у стању да нашкоди послушницима или онима који извршавају неко манастирско задужење.

Извор унинија је губитак наде, малодушност и удаљавање благодати на дуже време. Његов почетак је у попустљивости према својој тобожњој немоћи и слабости, а крај у потпуном неверју, бесрамности и незахвалности. У случају оних који се у усамљеништву препуштају безмолвију, униније започиње неизвршавањем правила и нарушавањем устава, а појачава се уколико се на њега правовремено не обрати пажња. За оне, који живе у заједници са браћом, његов почетак је у празнословљу и осуди.”

Као исцелење од унинија, Старац је предлагао размишљање на есхатолошке теме, при чему би се ум окретао супротним темама: награђивању праведника и кажњавању грешника, Царству небеском и адским мукама, као и сећању на житија подвижника који су заблистали својим врлинама. Благодатна средства против немара су молитва, сузе и вера. Осим тога, блаженопочивши Старац је наводио бројне примере из живота некадашњих подвижника који су били заведени немаром и стога изгубили духовно напредовање, задобијено великом ревношћу и трудољубљем. Старац је говорио: “По мом мишљењу, и друге страсти којима се подвижници могу предати појављују се услед немара, јер он нагриза пажњу и отвара пролаз страстима које су му сродне и повезане с њим, тако да заједно поробљују човека.” Да би нас ујутро разбудило, обично је узвикивао: “Децо, не будите немарни да не бисте пали у руке разбојника!” Немаром је сматрао чак и бесциљна занимања. Веровао је да и она могу одвести у исто ропство, према речима Давидовим: *Неће дати*

да посрне нога твоја, не дрема чувар твој (Пс.121;3) и Да није закон твој био утеха моја, погинуо бих у невољи својој (Пс,119;92).

8. О молитви

Ово приповедање би потрајало веома дуго уколико бисмо желели да се дотакнемо свих страна датог предмета које су везане за нашег Старца. Молитва је за њега представљала бесконачну величину и била је његова основна карактеристика. Био јој је у потпуности предан: сав свој живот, све своје жеље и душевни узлет, сва своја настојања и стремљења, васцело своје биће обратио је ка врлини молитве. Шта да о томе кажемо ми, скрушени, убоги и немоћни по свом стању и својој природи, како да се дотакнемо описивања недоступних и непојмљивих тајни које су нам непознате?

Посматрали смо споља Старчев делатни живот. Видели смо колико је био немилосрдан према самом себи што је, природно, изазвало нашу радозналост. Али, ко би могао да види и да опише његов унутрашњи свет, његове неизрециве уздахе и све оно што је даноноћн приносио Богу?

Оправдани захтеви могли су да наведу Старца на уступке у свему што се тицало делатне стране његовог духовног живота. Међутим, у погледу правила и устава молитве није могло бити никаквих уступака. Старчева

строгост и истрајност у божанственом делу молитве сведочили су о узвишености и ширини његове усрдности. Очигледни су били и резултати, сагласни таквој усрдности. Према мишљењу Отаца Цркве, најочигледнија пројава човекове духовности је непрестана молитва, која није резултат неких напора него трајно стање. Видели смо да је за нашег духоносног старца молитва била главна брига и највећи циљ.

Док нас је поучавао, блаженопочивши Старац нам је неуморно доказивао вредност и богатство плодова које доноси молитва. Често је подвлачио: “Строгост у очувању ове заповести у усрдност у молитви отварају нам њена врата” или “Та грешка омета вашу молитву.”.

Да се Старац посебно бринуо за упражњавање молитве, може се уверити и онај ко се упозна са Старчевим писмима. Њих је објавио наш љубљени брат, игуман преподобног манастира Филотеја. Старац је писао једном младом монаху: “За мене је умна молитва оно што је другим људима њихов занат, јер се њоме бавим преко тридесет шест година”, односно током читавог свог монашког живота. Надахнуће с каквим блажени Старац описује ту највећу врлину говорећи, као прво, о почетку молитве а затим исцрпно описујући њене различите фазе и молитвена стања, све до озарења и узношења ума до којег она доводи ревносне подвижнике, сведочи о степену његовог сопственог напретка и овладавања тајинствима и својствима молитве, достигнутом по божанској благодати.

У другом писму Старац описује особености молитве и, између осталог, запажа: “Просветљење смењују прекидања молитве и честа сазерцања, отимање ума, умирење чувстава, непокретност и крајње мировање удова, сједињење Бога и човека у једно.” Старац се непрекидно налазио у стању мировања помисли, сусрета са другачијим ваздухом, мировања и спокојства удова, осећања лаганог поветарца, ширења миомириса, нетварног Светла које превазилази сваку вештаственост. Беседећи са нама, често је употребљавао те изразе. Осим тога, одликовала га је способност да с изузетном лакоћом протумачи различита искушења на целокупном путу подвижништва, посебно оног делатног. Била је то потврда и доказ вечне снаге светоотачког предања које се непрекидно и без изопачења преноси с поколења на поколење, од првих векова хришћанства па све до наших дана.

Светоотачки карактер благодати истинске молитве, каква је Старцу била својствена, потврђивао се и његовим осећањем општечовечанског бола који је, као што смо видели, отворено и готово непрестано преживљавао. Много пута смо приметили да се Старац тихо погружава у себе. Тада нам се чинило да је далеко од нас. Уздисао је нечујно и болно, а израз његовог лица постајао би другачији. “Старче, шта се догодило”, питали смо га с младалачком радозналошћу. “Неко пати, децо”, говорио је он. Све би се разјаснило након неколико дана, када бисмо добили писмо у којем је описана нека несрећа. “Како се догађа да су они, који

се више моле, дружељубивији од осталих”, питали смо га запазивши да такви људи осећају свакога од својих ближњих и да уистину опште с њим, без обзира на то што се моле у тајности и остају непознати за већину људи. Тада би нам Старац на свом језику протумачио васељенски карактер молитве (t̄s̄n kaJolik?thta t?V proseuc?V), која је главни носилац саборности. Посредством молитве остварује се савршено свејединство (ranen?thV) у Богу, када све налази свој завршетак у сједињењу са Христом и богоопштењу. Када би говорио о стварима које је опитно спознао, можда понекад и није имао довољно знања да своје мисли изрази прецизним богословским дефиницијама. Он нам је, међутим, са њему својственом слободом подробно објашњавао све што се тиче духовног подвига живота у Богу уопште, а молитве посебно.

Говорио нам је: “Почетак пута ка чистој молитви је борба са страстима. Све док дејствују страсти, не може се унапредовати у молитви. Током жестоке битке против страсти, чак и подвижник који се усрдно и вешто бори може у неким случајевима бити надвладан од њих услед своје неопитности, непознавања битке или недостатка снаге. Међутим, када до насртаја страсти дође услед немара или сујете, тада је онемогућено присуство благодати. По мери свог ослобађања од страсти, ум ће затим од благодати добити одважност и снагу у бици против помисли, тако да ће бити чврсто утемељен у молитви и, уопште, у сазерцавању Бога.

Све што је досад речено Старац је сматрао уводним деловима који се још увек односе само на делатну страну подвижништва. Истинску молитву или сазерцање сматрао је савршеним даром Божијим и везивао га за етапу очишћења срца, које следи након просветљења ума. Иако представља најтежи вид подвижништва, дуготрајна и непрестана молитвена срдачна пажња изазива у срцу неко осећање које тамо непрекидно обитава. Сагласно томе и захваљујући непрестаном плачу, и ум задобија просветљење које је својствено његовој природи, и на тај начин постаје “*ум Христов*” (в. 1.Кор.2;16). Осећање присуства и дејствовања Божијег доводи ништавног и ограниченог човека у стање богодоличности. *Рекох: богови сте, и синови Вишњег сви* (Пс.82;6). Услед тога, човек као васељенско свејединство садржи у себи и ближњег и општи (заједничари) с њим, радујући се са радоснима и плачући са уплаканима, према речима апостола (в. Рим.12;15).

Да би достигао практичне услове молитве коју захтева сваки добар почетак, а нарочито у случају да недостаје подршка опитног руководиоца, блаженопочивши Старац је тежио безмолвију, затворништву, усамљеништву и сл. Он им, међутим, није приписивао коначан плод молитвеног делања. Суштину освећења, које је њен циљ, он је видео у личном сусрету човека и Бога и непрестаном обитавању уз Њега. Говорио је: “Човек који корача ка Богу посредством покорности и послушања сједињених са правом вером бива удостојен

сусрета с Њим и обитавања уз Њега. То јесте и назива се богословљем.”

Ми, недостојни, који смо о висини и ширини духовног савршенства у Христу говорили на основу онога што смо видели и чули на примеру блаженопочившег Старца, морамо поменути да то није нимало лако и да се не може односити на сваког човека. То се мора посебно нагласити у вези са савременом “модом” прекомерног дискутовања о умној молитви, нетварној Светлости, обожењу и сл. Неупућени људи, који не поседују опит хришћанске и светоотачке вере и живота, замишљају нешто погрешно, утемељивши се на голом интелектуалном знању, а не на животном опиту. У стварности, хришћански духовни живот нема ничег заједничког нити с магијом, нити с јогом, нити с било којим ван– или анти–хришћанским системом. Хришћанство се не садржи у телесним покретима или у маштовитом интелектуализму који доводи до неког резултата, односно до маштања или лажног осећања, макар то било и сазерцавање Бога. Бог се не може сазерцавати издалека, Он обитава у очишћеним душама и може се разумети кроз Своје нетварне енергије.

Истински хришћанин је превасходно утемељен на заповести Христовој: *Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, и свом душом својом, и свом снагом својом, и свим умом својим, и ближњега свога као самога себе (Лк10;27)*. Упоредо с тим, он се свим силама одвраћа од највећег зла и његовог оца ђавола, *пуном мрзошћу мрзим на њих, непријатељи су ми*

(Пс.139;22). Хришћанин и душом и телом стреми практичном остварењу заповести Божијих. Ако човек пребива у том исповедању с великим смирењем и страхом, он се сусреће с Богом који се открива и чијом је благодаћу све то и учинио. *Ко има заповести моје и држи их, то је онај који ме љуби; а који мене љуби, тога ће љубити Отац мој... њему ћемо доћи и у њему ћемо се настанити* (Јн.14;21 и 23), рекао је Господ. Управо такво заједништво с Богом и осећају уистину верујући. Они отворено осећају дејствовање божанске благодати јер Бог у којег верују и којем служе живи и обитава у читавом њиховом бићу. Речено је: *Уселићу се у њих и бићу у њима, и бићу им Бог, и они ће бити мој народ* (2.Кор.6;16) и *Као што се момак жени девојком, тако ће се синови твоји оженити тобом; и као што се радује женик невести, тако ће се теби радовати Бог твој* (Ис.62;5). Због непажљивих људи, свесно смо начинили ово мало скретање с теме. Они нису упознати с истинама вере, јер тек захваљујући њој благодат Божија посећује човека који исправно верује и подвизава се. Благодат га изводи из *смрти у живот* и открива му све своје тајне, не дајући му само могућност да их посматра него га суштински преображавајући *из славе у славу, као од Духа Господа* (2.Кор.3;18).

Полазна тачка овог духовног богатства је покајање, док је главни извор покајничких поступака молитва. Ево шта у вези с тим говори велики подвижник Макарије Египатски у свом “Слову о чувању срца”: “Глава сваке врлине и врхунац подвига је пребивање у молитви, чијим посредством можемо задобити и остале врлине

кроз свакодневно обраћање Богу.” Непосредно пре тога он запажа: “Кад не бисмо прекидали подвиг молитве и уздања, никад не бисмо ни сагрешили.” У “Слову о молитви” поново напомиње: “Усклађено дело молитве и слова (речи) превазилази сваку врлину и заповест.”

По самој својој природи, молитва поседује неизрециву величину, а њена улога карике која повезује Бога и творевину садржи у себи неограничене могућности. *Не би нам достало времена кад бих стао казивати* (в. Јевр.11;32) о преокретима и променама божанствене воље и одлука, о одлагању божанких претњи, о убрзању обећања, о олакшању недаћа, о општем и појединачном спасењу, о чему отворено сведоче многа места у Светом писму. Молитва је сидро непоколебиве наде усред општечовечанске несреће и ако њене речи замру у људским устима, крај овоземаљског живота наступиће сам по себи у судару са свеопштим злом, јер тада уистину *времена више бити неће* (Откр.10;6).

Старац је молитву окарактерисао као језик Будућег века. Међутим, зар садашњи век има неки други језик? Колико је само језика и дијалеката које човечанство користи! Међутим, ниједан од њих није истинит, јер не поседује знање о најважнијој истини. Чему још користе та наречја, осим за изражавање човекових жеља и тежњи? Међутим, која ће друга жеља или тежња бити толико позитивна као што је Бог и вечност?

Најопштији израз и једног и другог садржан је у љубави према Богу и човеку, а средство и пут да се достигну је молитва.

Можда ће ово некоме изгледати претерано. Међутим, знајући важност ове највеће врлине као најбољег средства за духовно усавршавање и појединаца и читавог човечанства, посвећујемо молитви посебну пажњу јер сви ми тежимо и савршенству и напредовању. У Мојсејевој књизи *Изразак* описано је опште застрањивање израиљског народа, чији је исход била намера божанске правде да га осуди на пропаст, али га је од ње на неуобичајен начин спасла молитва. Слична ситуација понављала се много пута током лутања Израиљаца кроз пустињу и сваки пут спасла би их молитва пророка, па чак и онда када је започело “истребљење”, којим је требало уништити непокорне (в. Број.25; 1–13).

Бројни примери из историје човечанства уверавају нас у могућност спасења од блиске пропасти помоћу молитве врлинских људи. Овде се пројављују два основна својства разумних бића: молитва као сведочанство савршенства савршених у Богу и љубав као суштина и природа тог савршенства.

Старац нам је говорио да се у молитељу заиста открива осећање љубави према ближњем: “Када благодат почне да дејствује у души молитеља, тада се умножава његова љубав према Богу, тако да он више није у стању да поднесе то што осећа. Та љубав се затим окреће ка свету и човеку, којег подвужник љуби у тој мери да жели да на себе преузме сав људски бол и патњу само да би друге избавио од тога. Он састрадава са сваком несрећом и страдањем, па састрадава и са бесловесним

животињама видевши их да пате! Таква су својства љубави, али њих покреће и изазива молитва. Због тога они, што су узнатрпедовали у молитви, не престају да се моле за свет. Од њих зависи и сам наставак живота, ма колико запрепашћујуће и смело изгледала оваква тврдња! Када њих нестане, знајте да ће наступити крај овога света!”

Будући самосушта и свеобухватна Љубав, Бог у оној мери у којој Сам пожели предаје део Своје свеблагости (сведоброте) и Својој творевини. Услед тога, то исто чине и Његове обожене слуге, који посредством својих молитвених призива и сами предају свету добијено благо. Према томе, ако би се љубав могла назвати телом, онда би његова сила и дејство била молитва. О томе сведочи и чињеница да се уз помоћ молитве испуњење заповести о љубави остварује у светским размерама, док су се многи други путеви и начини овде показали као сасвим бескорисни.

Ава Варсануфије пише да су тројица његових савременика била у стању да молитвом умире зараћене народе и, уопште, да сачувају свет од уништења. На другим местима можемо прочитати о томе како су светитељи својим молитвама уклањали опасност од елементарних непогода, глади и епидемија. Који би још облик делатне подршке или личног служења могао бити од такве користи читавим народима и земљама као молитва? Зар и сам обичај да људи од других траже да се за њих моле сам по себи не сведочи о

превасходству молитве, која доноси највећи и најсигурнији успех?

На основу онога што је речено није тешко разумети зашто молитва има васељенски карактер. Једино је она у стању да собом обухвати удаљено и да у себи сједини раздвојено. Само она повезује удове који се супротстављају један другом, како би сви људи гледали на своје ближње као на удове сопственог тела, чак и ако су пре тога били раздвојени. Уопште, молитва за страдалнике је пројављивање љубави, исто као и молитва за просветљење заблуделих и за њихово покајање и богопознање. Молитва за непријатеље је врхунац могућег савршенства творевине, у којем је *живот прогутао оно што је смртно* (2.Кор.5;4). Они који се моле за непријатеље су постали и остали обожени. Њихов боголики карактер одражава ону богодоличну особину да се моле за то да, ако је могуће, сами буду одлучени од Христа ради браће која чине безакоње (в. Рим.9;3). Биле су то и последње речи нашег распетог Господа на крсту, јер се молио за оне који су га распели (в. Лк.23;34).

9. О расуђивању (di?krisiV) * и прозорљивости

На лествици напредовања душе која се подвизава ради ослобађања од страсти и ступања у област божанског просветљења следе расуђивање и прозорљивост, уобичајени дарови новог човека. Поред натприродног дара прозорљивости, постоји и природна прозорљивост

коју поједини људи добијају након великог опита дуге борбе са страстима и демонима. Захваљујући таквом опиту, многи старци су већ при првом сусрету у стању да опишу догађаје и стања која се односе на садашњост или будућност људи. Способност да се већ на први поглед исцрпно говори о човеку и да се опише оно што му се догађало, приказујући при том и његово садашње или будуће душевно стање, резултат је претходног животног опита стараца. Све се то налази у границама природне прозорљивости која се може назвати и расуђивањем.

Међутим, на далеко вишем степену налази се духовно расуђивање које је у потпуности благодатни дар и плод истинског послушања и савршене савести у Христу. Духовна прозорљивост, која започиње предосећањем и постепено долази до предвиђања и пророковања, представља плод и исход дејствовања Свесветог Духа. Такви дарови изобилно се дају посленицима духовног винограда, подвижницима који “на силу” узимају Царство небеско и, упоредо са њим, узимају и дарове који к њему воде, према речи Господњој: *Царство небеско с напором се осваја, и подвижници га задобијају* (Мт.11;12).

Предосећање је често својствено крвним сродницима и, по свему судећи, то је ништавни остатак натприродног стања у којем смо живели до прародитељског пада. Дешава се да неке мајке или браћа која љубе један другог осећају страдања својих најближих сродника. Међутим, то се дешава управо у тренутку док ови

страдају, а не пре или касније. Натприродне моћи и особине прозорљивости, као и дарова који за њом следе, налазе се изнад природе и непојмљиви су за људско расуђивање и дефиниције. То што се ми, непросветљени и ништавни, дотичемо сличних стања представља, наравно, велику дрскост с наше стране. Међутим, познавање Старчевог учења о датом предмету и опит стечен слушањем његових беседа које су биле одговор на моје недоумице, захтева да овде наведем нешто мало од мноштва онога што сам чуо, а ради користи оних који се за то интересују.

Упоредо с природном и натприродном прозорљивошћу које потичу од божанске благодати, постоји и сатанска прозорљивост која потиче од прелести и дејствовања лукавога. Такву, сатанску прозорљивост, није тешко срести, а посебно код непажљивих и гордих људи. На несрећу, и ми на Атосу смо, посебно у прошлости, много пута виђали овакву прелешћеност. Чак је и спољашњи изглед тих људи сведочио о њиховом душевном и телесном растројству, јер су то обележја демонског утицаја.

Потпуно другачије изгледа духовна прозорљивост, која је боголика у свим својим пројавама: кротости, тишини, непомућености и љубави. И заиста, васцело дејствовање овакве прозорљивости је љубав, тако да се она у већини случајева и дарује онима који су предодређени да љубе ближњег. Човек који поседује дар прозорљивости прониће у дубину душе свог ближњег и зато састрадава са онима који пате или се

радује с напреднима и радосно општи с њима. Он то чини с великим смирењем и сажаљева самога себе што је постао познат другим људима, будући да он сам ватрено жели безмолвије и анонимност. Ова харизматичка прозорљивост се у почетку сједињује с природном прозорљивошћу која је стечена опитом, а пројављује се као расуђивање које је, опет, природно, а не духовно расуђивање, о чему смо раније већ говорили.

Старцу је све ово било савршено јасно и он нам је спокојно објашњавао суштину сваког од ових стања. Иако смо се много пута уверили у Старчеву прозорљивост која се испољавала и у односу на нас саме као и у односу на друге људе, он јој није придавао онај значај који је придавао способности расуђивања. Старац је расуђивање величао као најбоље оружје у непрекидној бици с невидљивим непријатељем, које је особито корисно нама монасима. “Со, децо, неопходна је со”, говорио нам је и при том мислио на расуђивање.

Чак и онда кад нисмо били поред Старца, кад смо извршавали послушање налазећи се на извесној удаљености, у његовим писмима налазили смо прецизне описе нашег стања и свега онога што нам се јавно или тајно догађало. Осим тога, увидели смо да Старац увек зна уколико неко погреша у вери или тачном очувању устава. Ако би нам по Старчевом понашању било јасно да је ражалошћен, досећали смо се да му је познато нешто о чему би нам касније говорио, кад бисмо били сами и могли да му

постављамо питања. Тако је једном приликом Старац рекао: “Тај и тај није православан.” Највише је чудило то што ни човек, о којем је било речи, није сумњао у нешто такво. У то смо се уверили кад смо једном приликом разговарали са тим човеком. Пошто је разговор кренуо у неизбежном правцу, открили смо да он заиста има јеретичка убеђења, а да тога ни сам није свестан. Осим тога, Старцу су били познати и људски морални недостаци, све до ноћног оскрнављења. Духовна лица која је познавао упозоравао је на оно што ће им се догодити, о чему су нам они сами казивали. Међутим, Старац је све то, као што сам рекао, ценио далеко мање него способност расуђивања.

Једданпут сам га питао: “Старче, шта је разликовање духова (*diakr?seiV pneum?twm*)?” Он ми је одговорио: “Желео бих да га најпре задобијеш. Уосталом, саслушај. То је умеће распознавања духовних дарова, а такође и тога, када делује сваки од њих, шта му помаже и шта му прети, када се пројављује и шта се захтева од човека у време када се тај дар удаљи од њега, у чему мора да буде опрезан и како да поступа. Онај ко поседује дар расуђивања (разликовања духова) упознат је и са оним обликом прелести који се представља као благодат, користећи маске које је тешко разазнати и јављајући се у виду ангела. Ако овај дар буде одузет из разлога које човечје ништавило, на жалост, не може да избегне, онда је веома тешко вратити га и то захтева сурови подвиг. За вас је расуђивање далеко вредније од пророштва. Пророштво и прозорљивост доносе корист Цркви и делимично је изграђују. Расуђивање

превасходно изграђује и усавршава самог човека који поседује тај дар. Он касније може бити од користи и свима осталима, јер познаје и противничку страну, и непријатеља, и начин вођења битке. Нешто слично помиње и апостол Павле говорећи: *Нама његове намере нису непознате* (2.Кор.2;11). Свако узвишено стање има своје степене који се, опет, вреднују сољу расуђивања. Човек често стоји на једном месту и на основу неких дејстава мисли да је напредовао, што га спречава да иде даље. И кад би у питању било само то! Неки се враћају уназад, претпостављајући да су се сусрели с нечим сувишним или погрешним.” Замарале су нас појединости објашњења и он би шаљиво закључио: “А оно што је најважније – будите стрпљиви, и светиљка расуђивања никада се неће угасити у вама. Уистину Бог *смиренима даје благодат* (Јк.4;6).

Никада нећу заборавити са каквом је упорношћу обраћао нашу пажњу на неопходност велике упорности и трпљења којима ћемо вратити благодат, изгубљену сопственом кривицом. Говорио нам је: “Децо, није тако тешко задобити благодат, јер је Свеблаги свакоме даје, и то не *на меру* (в.Јн.3;34). Међутим, потребни су највећи напори да би се поново задобила благодат која се удаљила човековом кривицом. Због тога су многи на почетку пута задобили благодат, али није много оних који су, изгубивши једном благодат, успели поново да је задобију!”

Колико је задивљујућа та доследност сведарујућег Бога! У онај дан, кад се безбожник одврати од заблуда грехова својих, безакоња се његових нећу опомињати , каже Господ. Међутим, у дан кад се праведник одврати од праведности своје нећу га се опоменути и препреку ћу пред њега ставити (в. Јез.18;20–21). Како је заивљујућа Његова кротост према заблуделима који траже преобраћење, и строгост према онима који су се због свог немара удаљили од Њега!

Пресветли дар расуђивања обухвата и правилно поимање Писма и целокупне светоотачке књижевности. Према речи Господњој, сваки такав књижевник може изнети *из ризнице своје ново и старо* , и то не у убедљивим речима људске мудрости него као онај који је од Бога научен (в. 1. Кор.2;4 и 13).

10. О послушању

Међу свим оним што са нам завештали свети Оци, блаженопочивши Старац придавао је посебан значај послушању, чију је важност потврђивао изврсно одабраним наводима из Светог писма. Често нам је помињао речи: *Послушност је боља од жртве и покорност је боља од претилине овнујске* (1.Сам.15;22), а такође и пример човека Божијег, који је био послан да разобличи Јеровоамово отпадништво и није хтео да једе хлеба и да пије воде у том месту.

Међутим, он је био преварен, преступио је заповест и у повратку га је растргао лав, пошто је претходно зачуо речи: *Овако вели Господ: што нијеси послушао речи Господње и нијеси држао заповести коју ти је заповедио Господ Бог твој, него си се вратио и јео хлеба и пио воде на месту оном... неће тело твоје доћи у гроб твојих отаца* (1.Цар.13; 21–21).

Старац нам је помињао и човека Божијег који је, испуњавајући заповест Божију, наговарао ближњег да га удари по глави. Међутим, овај се није покорио, можда из поштовања, због чега је био осуђен као непослушник и сурово кажњен: *Што не послуша гласа Господњег, зато, ево, кад отидеш од мене, лав ће те заклати. И кад отиде од њега, сукоби га лав и погуби га* (1.Цар.20;36).

Блаженопочивши Старац је помињао и одговарајуће примере из Новог завета благодати Христове, који су говорили о значају слушања. Осим тога, сећао се и бројних повести из светоотачких текстова. Свако, ко је беседио са њим, могао се уверити да је Старац задобио ову христолику врлину у свој њеној дубини. Како нам је Старац говорио, ту врлину је освештао и испунио Сам Господ, као “нова твар” (в. Гал.6;15), положивши је у основу нашег васпостављања (пресаздања). “Одакле пад, отуда и васкрсење”, била је једна од Старчевих изрека.

Он је с таквим разумевањем и својим речима тумачио христолишки смисао слушања, да се саговорнику чинило да Старац сазерцава и да изговара откровење. У

једном од својих писама Старац признаје: “Искрено, свом снагом и с пуном свешћу исповедам да не постоји други пут спасења који је у тој мери далеко од сваке прелести и непријатељског дејства као што је овај (тј. послушање).” “Ако је наш слатки Исус први прокрчио тај пут и постао узор за све нас, зар онда нисмо дужни да следимо за Њим?” У наставку каже: “Уистину је велико тајинство послушања” (в. 14. писмо). Блажени Старац је послушање сматрао за тајинство због натприродних особина које оно рађа у подвижницима тог бесконачног и бескрвног мучеништва за прву међу свим заповестима.

Жеело сам да се уопште не дотичем најтеже теме, односно ове хришћанске врлине, јер она превазилази моје скромне снаге. Нека о њој говоре други! Ако бих се ја усудио да говорим о њој, било би довољно да наведем речи светих Отаца. Међутим, посебна пажња коју је Старац указивао овој врлини и значај који јој је придавао, приморали су ме да кажем неколико речи о послушању на основу онога што нам је Старац о њему говорио.

Старац је често говорио: “Послушање није као остале врлине које, у већини случајева, зависе од човекове слободне воље или проистичу из потребе за супротстављањем њима супротним пороцима. Послушање је први захтев који Бог Створитељ поставља пред Своја створења, а особито она разумна.” Старац је достигао најдубље познање богословља и људске природе, и покорност и послушање разумних

бића није сматрао само за заповест чије испуњење означава потчињеност Највишој Власти, него као нешто сушаственије, повезано са самом основом бића. Имао је право. Погубне последице непослушности, која није искварила само човека него и васцелу земљу која *беше добра веома* (Пост.1;31), уверавају нас да је послушање услов и средство за сједињење творевине са Творцем. Творевина поседује хармонију и живот само онда кад је постојано повезана с Творцем и кад осећа његов утицај. Послушање, дакле, није ништа друго него закон зависности и начин постојања разумних створења, док непослушност, која означава раскидање те зависности, доноси са собом пропадљивост (трулежност) и смрт.

Старац је врло често наводио пример непослушности првог човека, потврђујући своје речи примером савршеног послушања Бога Логоса којем се, према његовим речима, увек одушевљавао. “Због чега би била неопходна послушност Бога Логоса Богу Оцу, који му је раван по части, уколико она није тајинство?” Без обзира да ли се јавља као ропска послушност почетника или као сазерцатељна послушност савршених, “чеда Божијих” подстакнутих љубављу Божијом, послушност увек остаје неизбежно средство наше везе с Богом и наше зависности од Њега.

Током ноћи, када бисмо завршили молитву и отишли код Старца, беседио је са нама сагласно стању и, посебно, духовном нивоу свакога од нас. Био сам зачуђен што он сам, када жели да нешто дозна, даје

одговор и не сачекавши моје питање, као да је унапред знао шта ме интересује.

Говорећи о послушању с људске стране, поново га је повезао с љубављу: “Нема делатне љубави без послушања. Како је могуће да другоме подариш љубав и да га служиш ако се ниси потичнио његовој вољи? Свака пројава делатне љубави је служење па, према томе, послушање доноси двоструки дар: делатну веру заповести и љубав, сједињену с њом посредством служења.” Разуме се да су ово најопштија обележја послушања и његово опште одређење. Старац нам је говорио о појединачним особитостима његовог испољавања с духовне тачке гледишта. Није допушта да неко од нас који смо живели поред њега не спроведе у дело лако бреме послушања и да му остане непознато да се све тешкоће сложеног духовног закона могу умекшати оквирима послушања. Једино послушање чини разумљивим речи Господње: *Јарам је мој благ, и бреме је моје лако* (Мт.11;30). као и речи светог Јована Богослова: *Заповести његове нису тешке* (1.Јн.5;3). Нећемо наводити безбројне светоотачке изреке које нас уверавају да истински послушници лако напредују, да послушање за њих постаје заштита и избављење од разних искушења, па чак и од непријатељских напада. Ту заштиту божанска благодат првенствено шаље послушнима.

Ова блажена врлина може много да учини. Она даје заштиту простим и детињим душама, снагу и веру малодушнима, просветљење напреднима, расуђивање

савршенима. Уопште, оно је свима “добар светник” и “блажен је онај ко очува путеве његове и усрдно корача путем његовим” (в. Приче Сол.8;32). Слично као што је нашем Господу, Началнику послушања и Прворођеном нове твари (в. Гал.6;15), *дата свака власт на на небу и на земљи* (в. 28;18), тако ће и Његовим подражаватељима, истинским послушницима, бити *дато ново име и удео са освећенима* (Дела ап.26;18) или, боље речено, Христос ће исповедити име њихово пред Својим Оцем и Његовим ангелима (в. Откр.3;5).

11. О сазерцању и о томе како сазерцавају достојни

Бог је светлост, и таме у Њему нема никакве (1.Јн.1;5). У првом делу, када је било речи о житију нашег Старца, укратко смо говорили и о сазерцању и, ослањајући се на Старчева казивања, поменули смо оно што осећа човек који доживљава сазерцање. Овде ћу с истим страхом и побожношћу наставити казивање о истој теми, испуњавајући обавезу коју сам скрушено преузео.

Свако истинско сазерцање није ништа друго него дејствовање Божије и, према томе, једна од нестворених (нетварних) енергија. Како, када и колико дуго ће се оно пројављивати – никада не зависи од човечје воље. Управо овде се и налази доказ за заведеност прелешћених који унапред утврђују време, место и особине својих осећања, посебно оних спољашњих. Ако човек који се моли има чист ум и

чисто срце, онда се он без икаквог прорачуна и претходног плана у време молитве озарује невештаственом и нетварном (нествореном) Светлошћу, суптилном (истанчаном) и необично блиставом, која преплављује васцелог човека, како споља, тако и изнутра. Та Светлост га преображава и мења сагласно својој натприродној суптилности (истанчаности), тако да он не осећа ни тежину, ни масу, па чак ни непорочне страсти. Он затим узноси његов ум где сам хоће, јер не дејствују ни чувства ни ум оног ко се моли. Његов ум само следи Светлост, задивљује се и ишчуђава, а уколико треба да буде обавештен о нечему он то тек тада схвата – не пре тога, него управо у том тренутку и везано за неопходност која се појавила. Човеково главно осећање је љубав према Богу којег он у том тренутку поима као Присутног, и бива свестан да дише захваљујући томе што осећа Њега, као да садржи и дотиче Необухватног.

Старац нам је говорио: “Ма колико да се онај, који је то доживео, трудио да опише своја осећања, његове речи никад нису довољно јасне. То више није сам доживљај, него његов опис. Та појава није ни унутрашња ни спољашња. Каква је онда? Она је надразумска, надсуштинска и непојмљива, и може се обухватити само онолико, колико она допусти уму да је обухвати. Чак су и њена дејства неједнака, не само у различитим људима, него и у једном човеку, у којем се претходно испољила. Она понекад изгледа као светлост, понекад као знање, а понекад као разрешење недоумица везаних за познате и непознате ствари. Она га понекад

обавештава посредством унутрашњег гласа, а понекад ствара и представе онога што жели да открије. Општи опис који би се овде могао дати треба ограничити на појмове непознатог и несхватљивог, јер се обавештења каква даје сазерцање не могу изразити, и позната су само онима који су их доживели или их доживљавају.”

Кад смо захтевали од Старца да начини неко поређење са обичном светлошћу овог света, он је одговарао: “Рећи ћу вам само ово. У поређењу с том божанском светлошћу, светлост овог света, каква бива у тренутку сунчевог зенита, изгледа као тама. Зачуђујуће је на који начин долази до општења и сједињења тог Безграничног и Нетварног (Нествореног) с тварним и ограниченим људима који захваљујући њему уистину постају богови и синови Вишњег (в. Пс. 82;6). Тек тада човек осећа и уверава се да је образ и подобје Самог Бога. Нестаје свако просторно, временско и телесно ограничење и, усред непомућене тишине, он се осећа подобним (сличним) Богу. Посредством Његове енергије, осећа да је и он сам – бог у Богу, не знајући на који начин и у којој мери то може да буде. Не сећа се ничега из свог претходног искуства и претходног живота и зна само да је *уистину благ Господ* Бог Којим је обухваћен. Човек више не сумња, не чуди се, не испитује, него у потпуности бива причастан некој безграничној срећи која му не изгледа као туђа, него као природна и своја. То осећање није увек исто. Дешава се да, приликом неких других сазерцања, људи виде и осећају све то појединачно, али то се догађа стога да би били управљени неком циљу који је угодан

божанској благодати, ради њиховог утврђења или утехе.”

Истинско сазерцање је такво да његова пуноћа изазива потпуни заборав овог тварног света, при чему се откривају само натприродна тајинства Вечног Живота. До тога, као што смо рекли, долази у тренутку молитве, независно од места и времена, од часа дана или ноћи. То је пуноћа божанских обећања у овом животу, које Бог даје а човек прима. Човекова настојања и воља ништа не могу томе додати, јер Бог то даје као дар онима који су чисти срцем и који ће, према речи Господњој, *Бога видети* (Мт.5;8). Извор свих тих добара је покајање, а граница – божанска благодат, која прихвата човеково смирење и молбу, јер Он *жељу испуња оним који га се боје, тужњаву њихову чује и помаже им* (Пс.145;19).

ПОГОВОР

Као што је било примећено на почетку, човеку је веома тешко и неизводљиво да прихвати задатак који превазилази његове снаге. То проистиче из саме природе ствари, јер реч човечја није способна да обухвати и изрази живот Духа. Релативност и непостојаност људске речи не може да обухвати неизрециву и непојмљиву божанску енергију која у умовима богонаучених не дејствује и не обитава апстрактно него суштински. На тај начин, њима је дато да спознају тајне и оно у чему се садржи познање

дубине, висине и ширине, због чега и могу да говоре о томе. Ми бисмо, дакле, из тог разлога морали да ћутимо.

Међутим, упоредо са већ реченим, уверени смо и у то да ће наши покушаји да по мери својих снага испунимо неиспуњиво донети неку корист, а посебно у стању у којем се сада налазимо. Основно обележје тог стања је претеће ширење равнодушног односа према тајинству савршенства у Христу, а такође и искривљавање његових размера, при чему се испољава ниподаштавање самог атонског предања. Отуда проистиче нужност да се у сећању васпостави веродостојни животни опит благочестивих старца – подвижника, важан као оправадње свих оних који су наследници њиховог духа у “вољеним насеобинама” овог светог места.

Захваљујући свом безначајном опиту личног општења са Старцем стекао сам уверење да је за мене много боље да тихујем као онај *који не може да говори* (в. Лк. 1;20). И заиста, ништа нисам ни говорио. Како дакле да објасним тајинствени узрок који је од мене захтевао супротно?

Као што је познато, Оци су увек давали предност молчанију (тиховању) којим се обично заодева смирење. Оци нису желели да лева рука зна шта чини десна, да би *Отац твој који види тајно*, у будућности *узврати теби јавно* (Мт. 6;3). Међутим, нада да ћу бити од користи ближњем – а што љубав захтева од мене – понекад ме приморава да напустим молчаније

(тиховање). У томе се и садржи одговор на постављено питање.

Исцрпљено својим испразним напорима, човечанство се равнодушно пита: “Да ли је Еванђеље истинито” Да ли је истинита религија? Да ли је истинита стварност?” И све то свакодневно слушамо! За недоумице те врсте не постоји бољи одговор од описа стварног животног опита истинских хришћана, побожних отаца који своје добро исповедање нису посведочили “во времја оно” него у наше доба. На који начин? Тако што је *јуче и данас и у векове* (Јевр.13;8) Бог Отац са Христом Исусом и Духом Светим увек исти са свом Својом истином, благодаћу, љубављу и жељом да све људе сабере у Свом наручју – све људе, дакле, независно од времена, места и околности у којима живе. Тешко да би уопште требало и објашњавати колико је нужно такво сведочанство при савременим *знацима времена* (Мт.16;3). Отуда следи и други разлог који нас је навео да се потрудимо око овог дела.

Покушали смо да изобразимо Старца у свој духовној величини, иако то нисмо успели у пуној мери. Због тога ће ове скромне забелешке код читаоца неминовно изазвати недоумице и питања. Свети старац Силуан у својим белешкама каже: “Једно је веровати у Бога, а сасвим друго – познавати Бога.” Академско образовање и философска убеђења допуштају да се посредством разних научних истраживања задобије знање. Међутим, то је онда *вера од проповеди* (Рим.10;17), а не истина знања у Духу Светом, која происходи из богоопштења.

Они који желе да *оправдају себе* (в.Лк.10;29) у Старчевим речима и понашању неће наћи ни богословске дефиниције ни философске термине, ни беспрекоран начин изражавања.

Још од своје младости, блаженопочивши Старац је желео да се обрати Богу и да на тај начин испуни прву и најважнију заповест: *Љуби Господа Бога свога* (в. Мт.22;37) и да се испуни божанским надахнућем које отуда проистиче. Захваљујући будној ревности божанствене љубави, одважно је претрпео “мучеништво савести”, а сузе су и дању и ноћу биле његов хлеб (в. Пс.42;3). Он није дао *сна очима својима ни веђама својим дрема док није нашао место Господње* (в.Пс.132;4–5). Сећам се да ми је рекао: “Откад носим монашку расу, ниједном се нисам наситио ни хлебом ни сном.” Он, наравно, није желео да каже како се дословно није ни наситио ни наспавао, него је под тим подразумевао своју непрестану бригу и будност у чувању страха Божијег, да му он не би био одузет. Када је неизрецивим уздасима срца преклињао за милост, *благодатна утеха веселила је душу његову* (в. Пс.94;19).

Како је чезнуо за благодаћу, како ју је тражио! Колико се трудио да би је стекао! Све је то познато атонским пештерама и кланцима који рађају мученике. Трудољубиво очување “делатне” побожности, на којем је ревновао као *сова на зидинама* (Пс.102;6), брзо је дало свој први плод – осећање Бога. Плач сличан плачу Адамовом био је и дању и ноћу Старчев хлеб: *Зашто*

си ме одбацио? Зашто идем сетан од пакости непријатељеве? Пошљи видело своје и истину своју, нека ме воде и изведу на свету гору твоју и у дворове твоје (Пс.43;2–3). Биће сасвим умесно да се на овом месту подсетимо шта о плачу Адамовом каже преподобни старац Силуан: “Први плач је означавао да су пали људи задобили благодат док је други плач, много горчи, означавао призивање благодати, која се скривала сагласно својим тајинственим путевима.” Ма колико да сам се ја, овако недостојан, трудио да разумем истанчаност тајинствених путева благодати и двојаки начин њеног деловања, нисам успео да у потпуности одговорим на тај задатак јер је Старац, објашњавајући нам ову тему, почињао да плаче: “Једно ћу вам рећи децо”, говорио је, “ако будете изгубили благодат и не будете знали како да је поново призовете, више бих волео да је никада нисте ни задобили, ма колико вам то сурово звучало. Због тога више желим да стекнете опит, него благодат. Опит са собом доноси много дарова и поново их призива уколико се сакрију. Међутим, превремена благодат не даје никакав опит.”

Међу најважнијим Старчевим особинама истицала се његова ватрена ревност којом се одликовао до краја живота, исто као и умереност и уздржање чиј је циљ био очување безмолвија и безбрижности којој је увек тежио. Смиреноумно расуђујући и изражавајући свој смиреноумни начин размишљања, Старац је користио изразе који су неупотребљиви у општеприхваћеном говору. Међутим, он је на тај начин чинио схватљивом дубину свог смиреноумља, које је сматрао једним од

основних елемената философије по Христу. Његов строг однос према самом себи, који је знао да буде и немилосрдан, није сметао његовој духовној слободи и ширини, захваљујући којој је судио о стварима сагласно њиховој природи и положају. Када је његова трпељивост према увођењу новотарија, које су се мало-помало укоревале на Атосу, достигла критичну тачку, Старац није пристао ни на какве уступке. Познавајући светоотачко предање и ревносно се односећи према њему, Старац се није задовољавао спољашњим очувањем устава. Трпељиво и спокојно подносећи поруге оних који су га називали “прелешћеним”, он је поцепао вео компромиса и утврдио истинско предање “делања као усхођења ка сазерцању” (св. Григорије Богослов). Самим тим, постао је настављач трезвеноумног паламитског сазерцања међу атонским исихастима. Издвајајући се ширином и слободом расуђивања, Старац никада није говорио о могућности само једног монашког пута, иако је сам живео веома строго. Он је признавао подједнаку вредност свим монашким устројствима на Атосу, уколико монаха током читавог живота прати страх Божији. На то је често позивао оне који су му долазили по савет. Чак и ако је Старац придавао неку посебну важност “животу у послушању духовном оцу”, обично у невеликој заједници, он се с истим поштовањем односио и према општежитејском (киновитском) устројству које се такође темељи на светоотачком предању. “За разлику од осталих, погружених у бриге, у истинским киновитима запажају се неки посебан мир и спокојство”, говорио је он. Исто тако, сматрао је да

живот келиота даје много повољних могућности и средстава која, ако се разумно придруже духовном животу, могу постати плодно тло за безмолвије и унутрашње сабрање. Према његовим речима, то доказују успеси у трезвеноумљу и познању тајинстава благодати које су код келиота запазили Григорије Синаит и велики оци–исихасти познијих времена.

У вези с тим допуштам себи да се вратим на један темељни закључак блаженог Старца. Према његовом мишљењу, умно безмолвије није неки начин који аутоматски доводи до божанског сазерцања и не може се ограничити на временска раздобља која се периодично понављају. Уколико се умно безмолвије посматра као средство које води сусрету човека, тог “глиненог створења” с вишњим Богом, онда се оно не садржи само у различитим начинима помоћу којих безмолвник покушава да задржи свој ум. *Ово је требало чинити* (Мт.23;23), мада је главни пут безмолвија “мучеништво савести” сједињено с непоколебивим очувањем божанских заповести, с непрестаним самоодрицањем и његовим нераздвојивим сапутником – смиреноумљем, без којег је немогуће видети Бога. Управо то привлачи благодат Божију. Према томе, умна молитва, трезвеноумље и, уопште, све што се односи на чин сазерцања, нису неки технички методи задобијања благодати, него резултат савршеног живота у Христу.

Стигавши до краја својих скромних покушаја да опишем неке стране духовног опита нашег

блаженопочившег Старца, потпуно сам свестан свог несавршенства, о чему сам говорио и на самом почетку. Не поседујући знање књижевника или критичара, одлучио сам се на тај корак који је проистекао једино из побожне жеље да будем од користи ближњем и из дуга захвалности коју од мене захтевају Старчева добротина. Услед тога молим читаоце да све пропусте и недостатке овог дела припишу искључиво мени а не човеку о којем је реч и у поређењу с којим сам тако мали и недостојан. Онај који сведочи о овоме и написа ово (в.Јн.21;24) није имао никакав други циљ нити је прибегавао било каквим претеривањима, па је чак и прећутао оно што се тичало Старца и других личности, међу којима су неке још у животу. *Браћа моја добра и велика*, која су Богу угодила више него ја, могу о Старцу говорити оно што им је познато боље него мени. Благодат која је живела у Старчевим речима и духовном опиту, неће се сакрити од оних што имају уши да чују и очи да виде. Нека их она увери да су то плодови великих подвига и труда, добици савршеног и напорног живота који носе печат неповређеног светоотачког предања.

Читајући сачувана Старчева писма која су објавила наша браћа у Христу, може се уочити како и сам његов ватрени дух пламти ревношћу и љубављу према Богу. Могуће је да се тај дух, сагласно расуђивању многих људи, одликује својеврсним маниром изражавања. Он не претендује на прецизност правописних норми, али зато носи сведочанство речи живота. Опит Старчевог личног подвижништва, потврђен сагласношћу са

светоотачким предањем од почетног степена покајања до самог напредовања у Богу, представља сведочанство о достигнућности живота у Христу и посебно је убедљив за савременог човека. У условима савремене пометње тај опит говори о томе да еванђелска истина остаје једина спасоносна истина, подједнако реална и данас и увек, а не само “во времја оно.” Самим тим је у великој мери достигнут скромни циљ мог дела. Мени је преостало само да преклињем дух блаженог Старца да ми опрости моје слабости, а све читаоце да буду попустљиви према њима.

“Милосрдни оче наш, који својом божанственом љубављу све у нашем животу обраћаш ка спасењу а својом молитвом сједињујеш са Богом оне што су се од Њега удаљили, помјани сада и нас, са свих страна притешњене и изнемогле. Помјани све нас, чеда твоја, јер си нам често обећавао да ниједан од нас неће пропасти, и умоли Владичицу нашу да нашој ништавности подари смиреноумље и трпљење, које си тако усрдно тражио и задобио у свом животу. Амин.”

Богу нашем нека је слава у векове векова. Амин.

[*](#) Sveti Maksim Ispovednik, 400 glava o qubavi, Stotina druga, 87, Prizren, 1997.

* Prepodobni Palamon Tivaidski – ot{el{nik i u~iteq prepodobnog Pahomija Velikog (+ oko 330.g). Pomen se praznuje 12. avgusta.

* Kod Dani~i}a: *Bijah u nevoqi i pomo`e mi.* (Prim. prev.)

* Izraz “udovoqavawe blagodati” koristi se samo uslovno. Pod tim podrazumevamo zahtev duhovnog zakona: za skru{eno{}u i pokajawem mora uslediti i izvesna epitimija, namewena odgajawu delatnog trudoqubqa kao suprotnosti qubavi prema nasladama, koja se pojavquje usled prestupa. U tome se i sadr`i smisao toga da se pokajniku nalo`i neka epitimija. (Prim. autora).

* Gr~ka imenica “ di?krisiV ” prevodi se kao rasu|ivawe ili razlikovawe, s tim {to u svetoota~koj i bogoslovskoj literaturi rasu|ivawe podrazumeva razlikovawe duhova, zbog ~ega je na nekim mestima u ovom tekstu tako i prevo|ena. (Prim. prev.)